

**ELS APOTECARIS I L'APOTECARIA
DE L'HOSPITAL DE SANTA CREU
ENTRE 1526 I 1658**

Discurs llegit en l'acte de recepció de
l'Acadèmic numerari
Molt Il·lustre Dr. Xavier Sorní Esteva
celebrat el dia 19 de novembre de 2001

Barcelona
2001

*L'Acadèmia no es fa solidària
de les opinions que s'exposen en
les publicacions, de les quals és
responsable l'autor.*

Dipòsit Legal:48.397 - 01
Litoclub, S.A.
Nàpols, 300 - 08025 Barcelona

**Excel·lentíssim Sr. President,
Molt Il·lustres Senyors Acadèmics,
Senyores i Senyors,**

El proper 30 de gener farà cinc anys que, en aquest mateix marc i en situació semblant, encara que no tant solemne, tenia l'honor de ser aquí, davant de tots vostès per donar lectura al Discurs de Recepció com a Acadèmic corresponent en aquesta Reial Acadèmia de Farmàcia de Catalunya.

Deia, en aquella ocasió, que aquell honor el devia. Que el devia, fonamentalment, als tres Acadèmics que em varen proposar i a la confiança i benvolença d'aquesta Reial Acadèmia en acceptar la proposta.

Aquells mots els reitero ara, amb més convicció si cap, fent a la vegada públic el meu agraïment als Molt Il·lustres Srs. Acadèmics, Dr. Ramon Jordi González, Dr. Claudi Faulí Trillo i Dr. Miquel Ylla-Català Genís, per haver impulsat el meu pas d'Acadèmic corresponent a Acadèmic numerari, i a tots els acadèmics numeraris, en general, per haver acceptat la proposta.

Deia també, fa quasi cinc anys, que aquesta Reial Acadèmia de Farmàcia que llavors m'acollia em tindria disposat a servir-la gustós en tot allò que tingués a bé encomanar-me. He estat afortunat. Durant tots aquests anys he gaudit de la confiança de la Junta directiva en algunes gestions i activitats de l'Acadèmia, brindant-me així la possibilitat de poder anar més enllà del simple honor de pertànyer a aquesta gran institució. Ara, amb major coneixement, em refermo en aquell posòsit de servei.

Fa uns 25 anys que, de la mà del Prof. Dr. Josep M. Suñé Arbussà, Catedràtic d'Història de la Farmàcia i Legislació Farmacèutica, vaig començar aprendre a moure'm i a avançar pel difícil, i moltes vegades poc comprés, món de la Història de la Farmàcia, i és, sense dubte, la Història de la Farmàcia el que bàsicament m'ha portat a ser aquí. És per això que aquest discurs versarà sobre Història de la Farmàcia, sentint-me molt honorat que sigui precisament el Dr. Suñé, el meu principal mestre, qui n'hi doni resposta.

Finalment, abans d'entrar en tema, voldria afegir que és una satisfacció poder llegir el meu discurs d'ingrés com Acadèmic de número en aquest acte, inclòs dintre la celebració del 600 Aniversari de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau, dins l'Hospital de la Santa Creu, a la farmàcia, on som ara, i versant precisament sobre la història d'aquesta farmàcia.

1. ELECCIÓ DE TEMA I DOCUMENTACIÓ EMPRADA

L'any 1930 s'inaugurava oficialment l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau de Barcelona. Aquella inauguració venia a significar la continuïtat, com a institució, de l'Hospital de la Santa Creu, fundat fa sis-cents anys, el 1401, i, alhora, la fi de l'ús hospitalari del multiseccular edifici del carrer de l'Hospital.

El mateix 1930, l'Ajuntament de Barcelona entrava en possessió del solar i edificis de l'Hospital de la Santa Creu, amb el propòsit de destinar-los a seu d'institucions d'alta cultura. Una d'aquestes institucions seria, passats uns anys, la Reial Acadèmia de Farmàcia de Catalunya.

Fou el 16 de maig de 1944 que es constituí a Barcelona la *Sección Barcelonesa de la Real Academia de Farmacia de Madrid*, origen de la Reial Acadèmia de Farmàcia de Barcelona (de Catalunya des de 1992). Inicialment, estigué integrada pels llavors Acadèmics corresponents de Barcelona de la institució acadèmica madrilenya, entre els quals, el Dr. Ramon San Martín Casamada, actual President d'Honor de la Reial Acadèmia de Farmàcia de Catalunya. En aquells moments, era, segurament, bastant impensable que aquella incipient Acadèmia acabaria tenint per seu dependències de l'antic Hospital i que, a més a més, serien les més escaients, les de la farmàcia.

Uns tres anys més tard, el 1947, d'acord amb una col·laboració de caire històric signada per R.A. (molt possiblement Ramon Alibert) i publicada a *Circular Farmacèutica*, l'antic Hospital de la Santa Creu es trobava en plena rehabilitació i restauració, però ja hi funcionava la Biblioteca Central (Biblioteca de Catalunya), l'Escola de Bibliotecàries i l'Escola Massana, i estava previst que altres institucions culturals hi tinguessin també la seu. La farmàcia, en aquells moments, per disposició dels tècnics municipals estava tapiada per tal d'evitar la desaparició d'objectes (1).

El 16 de maig de 1955, l'Ajuntament de Barcelona cedí el local de l'antiga farmàcia de l'Hospital de la Santa Creu (amb els objectes conservats) com a

seu de la Reial Acadèmia, i, el mateix 1955, el 5 de novembre, la Diputació Provincial de Barcelona feu cessió del local adjacent a la farmàcia per a saló de sessions, biblioteca i oficines. Al cap de sis anys, concretament, el 25 de novembre de 1961, tenia lloc el solemne acte inaugural de la seu de la Reial Acadèmia de Farmàcia (2).

El fet que la Reial Acadèmia de Farmàcia de Catalunya tingui per seu l'antiga apotecaria de l'Hospital fa que aquesta institució mostri un especial interès per conèixer-ne la història i per conservar i estudiar tots els materials procedents o relacionats amb ella. Val a dir que, majoritàriament, els farmacèutics historiadors de la Farmàcia que s'han ocupat d'algun aspecte de l'apotecaria de l'Hospital són acadèmics d'aquesta corporació:

- **Jesús Isamat Vila**, ja traspasat, autor d'unes notes històriques publicades a la Revista de la Reial Acadèmia a les envistes de la inauguració oficial de la seu el 25 de novembre de 1961 (3).
- **José Luís Gómez Caamaño**, també finat, autor d'un resum descriptiu dels materials en possessió de la Reial Acadèmia que resten de l'apotecaria de l'Hospital (4).
- **Ramon Jordi González**, l'historiador que més aportacions ha fet al coneixement de la història d'aquesta farmàcia (5).
- **Josep Maria Suñé Arbussà**, especialista en els formularis de l'Hospital (6).
- **Anna M. Carmona Cornet**, autora, amb la col·laboració de **Robert Montagut**, del catàleg de la col·lecció de pots de ceràmica de la farmàcia, i especialment interessada en els aspectes museístics (7).
- **Eusebi Carreras Ginjaume**, autor de l'estudi d'un formulari manuscrit del segle XIX provinent de la farmàcia de l'Hospital (8).

Més enllà de l'interès personal d'alguns acadèmics historiadors, una mostra de la plena consciència de la Reial Acadèmia de tenir per seu l'apotecaria són les planes a ella dedicades en el fulletó institucional editat el 1999, redactat pel Dr. Miquel Ylla-Català i Genís, amb aportacions dels també acadèmics numeraris Drs. Jaume Bech Borràs, Ramon Jordi González i Josep M. Suñé Arbussà (9).

Malgrat tot, és molt poc el que es coneix de la història de l'apotecaria de l'Hospital, cosa comprensible per ser molts els segles d'existència, molts els vessants que poden ser objecte d'estudi, escasses les línies d'investigació obertes i mantingudes i gairebé nul·les les recerques sistemàtiques (10).

El poc que es coneix de la història d'aquesta farmàcia, el fet que la Reial Acadèmia tingui per seu algunes de les dependències, molt especialment el despatx del farmacèutic (la farmàcia, com es diu normalment), amb mobiliari

autèntic i prestatgeries plenes de caixes de medicaments i pots de farmàcia originals, junt amb la circumstància d'esdevenir enguany el 600 aniversari de la fundació de l'Hospital de la Santa Creu (1401), és el que inclinà de bon principi a escollir de protagonista temàtic d'aquest discurs d'ingrés com a Acadèmic numerari, la farmàcia de l'Hospital de la Santa Creu.

Una qüestió, però, és el protagonista temàtic, amplíssim en quant a vessants i extensíssim en quant a temps, i l'altra el tema en concret.

Recordo encara la primera vegada que vaig assistir a un acte a la Reial Acadèmia. Era també la primera vegada que entrava en el recinte de l'Hospital de la Santa Creu. D'això fa més vint-i-quatre anys, i fou amb motiu de l'Acte de recepció com a Acadèmic numerari del Prof. Dr. Josep M. Suñé Arbussà, actual president d'aquesta corporació. Algú, des del pati, em va fer notar que a la reixa del finestral de l'apotecaria, sota l'escut de l'Hospital que la corona, hi havia la data 1696. Aquesta xifra em va quedar gravada per creure llavors, molt erròniament, que era la de fundació de l'apotecaria de l'Hospital. Pocs anys després, ja molt inclinat per l'estudi de la farmàcia medieval barcelonina, *descobria*, a través de la bibliografia, que molt poc després de la fundació de l'Hospital (1401), aquest ja disposava d'apotecaria.

Malgrat això, la data 1696, a manca potser d'una altra de documentada més significativa, em continuà representant un abans i un després en la història de la farmàcia de l'Hospital. D'aquest abans, és molt poc el que es coneix; del després, no gaire, però bastant més, especialment a partir de finals del segle XVIII. És això, i també l'afany d'aportar quelcom de nou, el que finalment em va inclinar a encetar una investigació en documentació anterior al 1696, per mirar de conèixer com era i què hi havia a la farmàcia de l'Hospital en una època com més allunyada millor.

Després de la fase d'estudi de les possibilitats que podia oferir la documentació antiga de l'Arxiu de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau, on es conserva part de l'Arxiu de l'Hospital de la Santa Creu (11), era clar que la documentació més idònia per al propòsit eren els anomenats Llibres d'Inventaris dels Oficials de la Casa. Aquests llibres, molt poc utilitzats pels investigadors (12), a causa, segurament, de l'anòmala i engarbuixada manera d'haver estat generats, permeten conèixer molt continuadament què hi havia a l'apotecaria de l'Hospital i quins apotecaris n'estigueren a càrrec gran part del segle XVI i bona part del XVII. Aquests llibres, doncs, són la base documental d'aquest discurs (13), que s'ha estimat escaient de titular: **Els apotecaris i l'apotecaria de l'Hospital de Santa Creu entre 1526 i 1658** (14).

De llibres catalogats com d'Inventaris de la Casa se'n conserven dotze a l'Arxiu de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau, numerats cronològicament de l'1 al 12. Són del segle XVI, la majoria, i de la primera meitat del XVII. Pertanyen a la subsèrie "Llibres" de la sèrie documental "Inventaris" (15).

L'estudi un per un d'aquests dotze llibres revela que en realitat hi ha dos tipus de Llibres catalogats com d'Inventaris de la Casa, els d'Inventaris de la Casa pròpiament dits, que són llibres d'inventaris dels oficials de la Casa (deu dels dotze), i els d'inventaris de béns pertanyents a l'Hospital però d'altres edificis depenents, situats fora del recinte (de la Casa), o bé de guarda-roba i deixes de difunts, amb inclusió fins i tot d'alguns encants (Llibres 1 i 6). Interessen, doncs, en principi, només deu dels dotze llibres.

La raó de ser d'aquests Llibres era l'enregistrament dels inventaris d'acceptació i de restitució dels oficials de la casa. Quan entrava un nou oficial, aquest acceptava en comanda l'inventari dels béns mobles que en aquell moment hi havia a la seva corresponent cambra, cambrada o casa (en el sentit de dependència o departament), responent amb els seus béns personals de llur conservació i custòdia, i, quan cessava, restituïa l'inventari.

Ni l'acceptació ni la restitució de l'inventari eren purs formulismes. Realment es feia inventari físic dels béns, tant en l'acceptació com en la restitució, i s'aixecava acta. Òbviament, els inventaris d'acceptació i de restitució no havien de ser forçosament iguals, ja que entretant es produïen incorporacions de nous materials i baixes per deteriorament o ruptura.

En ocasions, la restitució de l'inventari, per part de l'oficial sortint, i l'acceptació de l'inventari, per part de l'oficial entrant, es feia en el mateix acte, però el més freqüent era que passessin uns quants dies des de la restitució a la nova acceptació, ja que en molts casos no es disposava encara de substituït en el moment de la restitució.

L'apotecari que tenia a càrrec seu l'apotecaria de l'Hospital n'era un d'aquests oficials.

A l'Hospital de Santa Creu el sistema de comanda es remunta als inicis. Precisament, el document més antic conegut referent a l'apotecaria de l'Hospital, és d'una acceptació en comanda. És un document de gran importància, ja que dóna a conèixer que el 10 d'octubre de 1404, l'Hospital de Santa Creu disposava ja d'un operador o obrador d'apotecaria:

“Die veneris X die dicti mensis octobris anno predicto [1404]

Instrumentum comande firmatum per Guillermmum Sabet apotecarium Barchinone de bonis inventis in operatorio apotecarie ipsius hospitalis prout in quodam caterno extensius demonstratur” (16).

És Guillem Sabet, apotecari de Barcelona, qui, el 10 d'octubre de 1404, signà l'acceptació en comanda dels béns inventariats de l'obrador de l'apotecaria de l'Hospital.

Del 8 de juny de 1406 és un altre document d'interès per ser precisament l'època que fa Guillem Sabet reconeixent haver percebut del Prior de l'Hospital,

Pere Cardona, tot el salari corresponent a l'any i set mesos d'exercici del seu "officium apothecaria in dicto hospitali". El salari anual era de 40 florins d'or d'Aragó. Va estar al servei de l'Hospital durant un any i set mesos, essent, en total, la quantitat 63 florins, 3 sous i 8 diners. Guillem Sabet, amb anterioritat, ja havia percebut 43 florins, 3 sous i 8 diners, i ara cobrava els 20 restants (17).

A Guillem Sabet degué succeir l'apotecari Joan Camps, habitant de Barcelona, que el 30 de setembre de 1408, signava àpoca conforme haver rebut de l'Hospital 38 lliures i 10 sous en moneda barcelonina de tern pels serveis d'apotecari prestats durant dos anys i quatre mesos a raó de 16 lliures i 10 sous anuals (18).

Com a incís, malgrat que es pot parlar, com s'ha vist, d'operatori o d'obrador d'apotecaria de l'Hospital l'octubre de 1404, és a dir, al cap d'uns tres anys d'haver estat fundat l'Hospital, l'apotecaria no estava encara del tot construïda (potser, fins i tot, en aquells moments l'operatori o obrador estava en un lloc provisional). Ho posa de manifest el document de donació davant notari de Francesc Adrover, ciutadà de Barcelona, malalt a l'Hospital, l'11 d'octubre de 1413, d'una casa amb totes les pertinences situada al carrer d'en Roca (19) "*ad opus construendi et edificandi domus apothecarij dicte hospitalis*" (20). La casa de l'apotecari, l'apotecaria si es vol, estava, doncs, encara en vies de construcció i edificació.

Les Ordinacions de l'Hospital de 1417 són les primeres Ordinacions conegudes de l'Hospital de Santa Creu, i en elles es troba un capítol dedicat a l'ofici d'especier (21), especificant les seves funcions i obligacions. Tenen un extraordinari interès, per una banda perquè explícitament indiquen, en temps passat, que a l'Hospital havia estat construïda i ordenada una casa o obrador d'especieria, és a dir, l'apotecaria, i, per l'altra, perquè fan clara referència a la possessió en comanda per part de l'especier:

" Item: com en lo dit hospital sia stada construhida e ordonada una casa o obrador despeciayria, E aquesta casa o obrador necessariament se haia a comanar a una persona abil en lart despeciayria, per fer exerops, Conserves, Compostes de materials e totes altres coses medecinals als demunt dits pobres pacients necessaries: Per ço ordonaren quel Specier que la dita casa o obrador tindrà en comanda..."(22).

Segurament, el registre en Llibres d'Inventaris de la Casa dels inventaris d'acceptació i de restitució dels oficials es remunta al inicis del propi Hospital, però el primer llibre conservat, si més no, a l'Arxiu de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau, és ja d'entrat el segle XVI, i el darrer de mitjans del XVII.

Atesa la raó de ser d'aquests registres, es podria pensar que cadascun dels inventaris d'acceptació i de restitució era copiat, amb la seva corresponent acta, en el Llibre d'Inventaris de la Casa que en aquells moments era vigent

(possiblement, al principi, es feia així, encara que no se n'ha localitzat cap per comprovar-ho). El procediment, però, en els deu llibres conservats, era bastant diferent.

De tant en tant, sense cap periodicitat, si més no aparent, a l'Hospital es duia terme inventari general de tots els bens mobles. El resultat eren tants inventaris com nombre de cambrades, cambres i cases (en el sentit de departaments) hi havia a l'Hospital. L'oficial de cadascuna d'aquestes dependències, acceptava l'inventari, independentment que ja ho hagués fet abans, en entrar en funcions.

Una còpia d'aquest inventari general o, més ben dit, les còpies dels inventaris de cada dependència, normalment, passaven a obrir un nou Llibre d'Inventaris de la Casa. Aquest Llibre restava obert per a anar recollint, a mesura que s'anaven produint els successius canvis d'oficials, les restitucions i acceptacions d'inventaris, però els escriptors, en lloc de copiar-hi les actes senceres amb els nous inventaris, ratllaven, de l'inventari primer del Llibre, les baixes de béns, modificaven les quantitats que havien canviat, i afegien, mitjançant notes marginals o interlineals, les altes de materials. Normalment al final, però a cops també als marges o al principi, anotaven les successives restitucions i acceptacions dels inventaris. Aquesta continuada actualització de l'inventari primer perdurava normalment fins que al cap d'uns anys s'obria un nou Llibre d'Inventaris de la Casa. De tota manera, ni això es complia sempre, ja que dos d'aquests Llibres foren continuats malgrat haver estat obert el Llibre següent.

Aquesta forma de procedir generà uns Llibres d'Inventaris de la Casa molt poc nets, gens clars a primera vista, força irregulars i de consulta bastant difícil. El procediment, possiblement, no s'ajustava a dret. Precisament, en el primer full del Llibre d'Inventaris de la Casa catalogat amb el número 10, començat el 1596, hi ha una extensa anotació advertint a l'escriptor del procediment confús i irregular que es venia fent del registre dels inventaris d'acceptació i de restitució:

“Lo scrivent qui reb lo acte dels Inventaris se te guardar de cometre un gran vici que per pura pereza se cometia per alguns passats y es que al dar la comanda del Inventari altra volta y les demes no scrivia lo inventari a depart que de necesitat per fer altre acte ho tenia fer sino que mudava les xifres y numero del Inventari de manera que un mateix inventari fenthi los borrons additions y mutacions servia per moltes comandes lo que de dret nos pot fer y que cada comanda fa acte de per si sino ques te scriure cada vegada tot lo inventari y si se sdevenia que noy hagues res minvat ni crescut se poria leshores remetre al Inventari o lo manco fer mensio del que falta en lo inventari ques restitueix o del que y es demes y dir la causa com es entrat demes. Que la veritat se sapia”.

Aquesta anotació, que bé explica la forma viciada en que es duia a terme el registre de comandes, no va agradar gens a l'escrivent del moment (23), i el cert és que va servir de ben poc.

Malgrat els inconvenients generats per aquest procediment d'anotació poc ortodox, aquests llibres d'inventaris permeten conèixer amb força precisió els béns mobles de cada cambra, cambrada i casa de l'Hospital durant gran part del segle XVI i bona part del XVII, i també els noms dels oficials i les dates d'acceptació i restitució dels inventaris. Això equival a dir que permeten saber què hi havia a l'apotecaria i quins foren els apotecaris que durant aquesta època n'estigueren al front.

Tot seguit, es relacionen tots dotze llibres catalogats com "Inventaris de la Casa (1509-1678)" d'acord amb la pròpia catalogació a l'Arxiu, i amb indicació dels folis on es troba l'inventari de l'apotecaria, l'encapçalament, la data que va ser fet i la data de la primera i de la darrera acceptació o restitució de l'inventari.

Llibre 1

*"Llibre dels inventaris del Hospital de Barcelona.
1509, VIII, 22 / 1515, VI, 12".*

- No és pròpiament un llibre d'Inventaris d'Oficials de la Casa.

Llibre 2

*"Llibre de Inventaris en lo qual son continuats tots los bens e robes que son en lo Hospital de Santa Creu de Barchinone.
1526/1533.*

Nota: Al foli 2 està indicat que "dilluns ha VII de maig del any M.D.XXVI fons acomanat lo present inventari".

- L'inventari de l'apotecaria es troba entre els folis 52r i 53v.
- No hi ha un encapçalament que defineixi l'inventari (passa directament a inventariar, començant pels béns l'entrada de l'apotecaria).
- No porta data, però fou fet, o bé el dilluns 7 maig de 1526 (primer dia del procés d'inventari general segons nota del foli 2), o bé l'endemà, dimarts 8 de maig de 1526, ja que aquest dia, d'acord amb una anotació del començament de l'inventari, l'apotecari Pere Pellicer (Pelicer en el document) acceptava en comanda l'inventari.
- La primera acceptació és del 8 de maig de 1526 (Pere Pellicer), però era, segurament, l'acceptació de l'apotecari que ja tenia en comanda l'apotecaria.
- La darrera acceptació (Antoni Fonoll) és de l'11 de maig de 1532.

Llibre 3

*“Liber Inventariorum Hospitalis Sante Crucis Barchinone.
1532, X,6 / 1533, III, 7”.*

- L'inventari de l'apotecaria es troba entre els folis 26r i 27v.
- Porta per encapçalament: “Inventari de la roba e aines acompanyades que stan a tot rics del specier”.
- No porta data explícita, però abans de l'encapçalament està anotat “Dicto die”. La data precedent (el mateix dia) és 11 d'octubre de 1532 (fol. 20r).
- Anota una única acceptació (Jeroni Granell), sense data, però molt possiblement, a tenor de la disposició del text (al final) de la lletra (la mateixa mà de l'inventari), és l'acceptació de l'apotecari que ja tenia en comanda l'apotecaria (“Predicta bona accepit In comandam Hieronimus Granell apothecarius...”).
- No consta cap més acceptació, ni tan sols la restitució de Jeroni Granell. Podria ser que Jeroni Granell tingués en comanda l'apotecaria més enllà del temps de vigència d'aquest Llibre d'inventaris. Era, amb seguretat, vigent el 10 de setembre de 1543, d'acord amb una anotació marginal d'actualització.

Llibre 4

“Nota. Aquest llibre consta de dos temes. Recto: «Llibre de Inventaris». Verso: «Llibre de Comptes».

1- Recto «Llibre de Inventaris...»

1550, II,25 / 1551, II”.

2.- Verso «Conte del que paga Pere Berlanga prevere lo primer de octubre de dit any».

1554, X, 1 / 1566, IX”.

- És un llibre d'Inventaris de la Casa molt incomplet. El foli 49 correspon a l'inventari de l'apotecaria, però només hi ha escrit l'encapçalament: “anno predicto 1550”/“Inventari de la roba y aynes que son a tot risch y paril del specier”/ “En la botiga principal”. La resta és en blanc, com si l'escrient s'hagués oblidat o desdit de copiar-lo.

Llibre 5

*“Liber Inventariorum hospitalis generalis Sancte Crucis Barchinone...
1553 /1561, VIII, 6”.*

- L'inventari de l'apotecaria es troba entre els folis 48r i 50v.

- Fou fet l'11 de març de 1553.
- Porta per encapçalament: “Inventari de la roba e aynes acompanyades que stan a tot risch del specier”.
- L'11 de març de 1553, data de l'inventari, l'apotecari era Joan Montagut.
- La darrera acceptació (Francesc Joan) és del 26 d'abril de 1559.

Llibre 6

*“Llibre de inventaris...
1553, IV / 1565, II,23”.*

- No és pròpiament un llibre d'Inventaris d'Oficials de la Casa. Bàsicament, és un llibre d'inventaris i encants dels béns dels malalts difunts a l'Hospital.

Llibre 7

*“Llibre de tots los inventaris del Hospital General de Santa Creu de Barcelona...
1564, XI, 20 / 1568, X, 30”.*

- L'inventari de l'apotecaria es troba entre els folis 54r i 57r.
- Fou fet el 21 de novembre de 1564.
- Porta per encapçalament: “Inventari dels mobles trobats en la botiga y Casa del Apotecari. Començat y acabat dimarts a XXI del Mes de Noembre M.D.LXIV esent Apotecari lo discret en Antoni Palou natural de [en blanc] y esta a Carrec de aquell”.
- La primera acceptació, encara que no està expressament indicada, la degué fer l'apotecari que el dia de l'inventari, el 21 de novembre de 1564, tenia a càrrec seu l'apotecaria (Antoni Palou).
- La darrera acceptació (Jaume Gomis) és del 6 març de 1590 (el catàleg de l'Arxiu erra en donar com a data extrema d'ús d'aquest llibre el 30 d'octubre de 1568).

Llibre 8

*“Llibre dels inventaris dels oficials de casa en poder de Miquel Joan Celler, notari... de Barchinona...
1572, X, 27 / 1584, IX, 4”.*

- L'inventari de l'apotecaria es troba entre els folis 74r i 75v.
- No està indicada la data de l'inventari de l'apotecaria. Es podria pensar que és del 27 d'octubre de 1572, data d'inici del Llibre d'Inventaris, però es tracta d'un Llibre d'Inventaris molt dispers en quant a dates

dels inventaris primers, i més sembla un aplec d'inventaris d'entre 1572 i 1584 que no pas un nou Llibre d'Inventaris de la Casa. El cas és que l'inventari anterior, del "Comprador", porta la data 25 d'octubre de 1577, i el següent, del "Sobretants", és del 6 de març de 1584, la qual cosa fa pensar que potser va ser fet entre aquestes dues dates.

- Porta l'encapçalament: "Inventarium botigie Eromatarii presentis hospitalis".
- No consten acceptacions ni restitucions de l'inventari. La raó és que, per anotar-les, l'escrivà continuà emprant el llibre anterior (Llibre 7) fins el 1591.

Llibre 9

"Libre dels inventaris dels oficials de casa en poder de Miquel Joan Cellers, notari de Barcelona y de la present casa... 1584, IX, 4 / 1611, II, 25".

- L'inventari de l'apotecaria es troba entre els folis 41r i 44r, encara que l'inici real és en el foli 42r. El foli 41, escrit només pel recte, fou afegit posteriorment.
- Fou fet el 17 de setembre de 1591, que és la data d'acceptació de Jaume Fabrer.
- Porta l'encapçalament: "Inventari de la botiga de la apotecaria del hospital general de Santa Creu".
- La primera acceptació és la de Jaume Fabrer, el 17 de setembre de 1591. L'inventari original acceptat era estrictament de la botiga i la rebotiga (posteriorment s'hi feren afegitons, que es distingeixen pel tipus de lletra). El 3 d'abril de 1595, Jaume Febrer restituí l'inventari, però no solament el de la botiga i la rebotiga, sinó també els bens "de las Cambras del apotecari fadrins y minyons continuata in pretereo scripto foleo". Aquest foli, escrit només per una cara, és el foli 41, que es troba al principi amb el següent encapçalament: "Inventari de la cambra del boticari y de la botiga y de la cambra de sos criats".
- La darrera acceptació és del 22 de setembre de 1609: Gabriel Benet Pedrol restitueix l'inventari i, en el mateix acte, l'accepta Baltasar Castell. Aquesta anotació està ratllada, a l'igual que la precedent, que és, precisament, l'acceptació de Gabriel Benet Pedrol, el 4 d'agost de 1608. En el marge esquerra d'aquestes dues anotacions ratllades hi ha les indicacions "est in alio libro novo" i "est in libro novo", la qual cosa ve a dir que no varen ser anul·lades per errònies, sinó perquè varen ser traslladades al nou Llibre d'Inventaris de la Casa. Certament, en el llibre següent (Llibre 10) es troben totes dues anotacions.

Llibre 10

“Rubrica dels Inventaris dels oficials de la Casa del Hospital General de Sancta Creu de Barcelona. En poder de Joan Sala notari de Barchinona y scriva major de la present Casa. Comensat lo any de la nativitat de Nostre Senyor MDLXXXVI. 1596”.

Inclou dos inventaris de l'apotecaria (folis 106r a 110r).

· Inventari de 1596 (f.106r-108v):

- Sense data explícita, correspon al d'obertura del Llibre, i és datable, doncs, el 1596.
- Porta l'encapçalament: “Inventari de la botiga de la apothecaria del Hospital General de Santa Creu”.
- La primera acceptació anotada (Sebastià Campdesos) és del 20 de març de 1607 (onze anys posterior a la data de l'inventari), però en l'entretant n'hi hagueren d'altres que consten en el Llibre 9.
- La darrera anotació de comanda és de restitució d'inventari (Cristòfol Parra), el 5 de maig de 1617.

· Inventari de 1617 (f.109r-110r):

- Fou fet el 26 de juny de 1617.
- Sense encapçalament específic (en el seu lloc, la data)
- És l'inventari d'acceptació de Magí Osona. Possiblement, l'escrivà el copià sencer, en lloc de fer ratlladures i afegitons a l'inventari de partida, a causa de l'advertiment, ja esmentat i transcrit anteriorment, relatiu al procediment viciat i confús que es venia utilitzant. De tota manera, fou excepcional copiar-lo sencer, ja que es continuà amb el sistema d'esmena d'actualització.
- La darrera acceptació (Pere Farreny) és del 25 de novembre de 1624.

Llibre 11

“Liber inventariorum officialium Hospitalis Generalis S. Crucis Barcinone... 1623/ 1640, III, 11”.

- L'inventari de l'apotecaria es troba entre els folis 23r i 26r (l'índex del principi del Llibre remet erròniament al foli 75).
- Al final de l'inventari consta la data 14 d'agost de 1625.
- Porta l'encapçalament: “Inventari de la Botiga de la apothecaria del Hospital General de Santa Creu”.

- La primera acceptació (Pere Farreny) és del mateix dia que es fa l'inventari, el 14 d'agost de 1625, però era l'acceptació de l'apotecari que ja tenia en comanda l'apotecaria.
- La darrera acceptació (Llorens Borbo) és del 6 de juliol de 1640.

Llibre 12

*“Llibre de Inventaris del Ospital General.
1645, I, 8 / 1678, VII, 20”.*

Inclou dos inventaris de l'apotecaria (folis 1r a 3v.):

· Inventari de 1645 (fol. 1r. a 2r.):

- Correspon al d'obertura del Llibre. Fou fet el 2 de gener de 1645.
- Porta l'encapçalament: “Inventari de tot lo que se es trobat en la apotacharia del present hospital fet vuy dilluns a II del mes Janer any de la nativitat del Senyor MDXXXXV”.
- Una sola acceptació, la de Rafel Balderich el mateix dia de l'inventari, el 2 de gener de 1645. Possiblement, l'apotecari ja tenia en comanda l'apotecaria.
- No està anotada la restitució.

· Inventari de 1649 (fol. 2r a 3v):

- Fou fet el 7 de maig de 1649.
- Sense encapçalament específic.
- És l'inventari d'acceptació de Pere Farreny el mateix dia que es fa l'inventari. S'ignora perquè excepcionalment es copià sencer. Potser el propòsit de l'escrivent era enregistrar bé, en endavant, els comandaments, però el cert és que després es continuà amb el sistema tradicional de ratllades, esmenes i afegitons.
- La darrera acceptació (Antoni Joan Padrós) és del 28 de gener de 1658.

2. ELS APOTECARIS

En total són vuit els Llibres d'Inventaris de la Casa (Llibre 2, 3, 5, 7, 9, 10, 11, 12) que ofereixen notícies d'acceptacions i restitucions d'inventaris de l'apotecaria. Aquestes anotacions permeten saber, amb poques llacunes, els apotecaris que tingueren a càrrec seu l'apotecaria entre el 8 de maig de 1526 i el 28 de gener de 1658, és a dir, durant gairebé 132 anys. Seguidament, es relacionen per ordre cronològic, amb indicació de la dates d'acceptació i restitució dels inventaris i també de l'expressió del nom de l'ofici.

Pellicer, Pere

- Apotecari.
- Accepta el 8 de maig de 1526, però, possiblement, ja tenia a càrrec seu l'apotecaria, ja que l'inventari que accepta és l'inicial del Llibre.
- La data de restitució no està indicada.
- Llibre 2, fol. 52 r.

Camos, Andreu

- Apotecari.
- Accepta el 3 de juliol de 1527.
- La data de restitució no està indicada.
- Llibre 2, fol. 52 r.

Roure, Antoni

- No indicat el nom de l'ofici.
- La data d'acceptació no està indicada.
- Restitueix el 15 de maig de 1532, el mateix dia que accepta Antoni Fonoll.
- Llibre 2, fol. 53v.

Fonoll, Antoni

- Apotecari.
- Accepta el 15 de maig de 1532.
- La data de restitució no està indicada,
- Llibre 2, fol. 53v.

Granell, Jeroni

- Apotecari.
- Accepta l'11 d'octubre de 1532, però podria ser que ja tingués a càrrec seu l'apotecaria, ja que l'inventari que accepta és l'inicial del Llibre.
- La data de restitució no està indicada. Podria ser que hagués estat molts anys al front de l'apotecaria, ja que és l'únic apotecari que consta en el Llibre 3, mantenint-se vigent aquest llibre, com a mínim, fins el 10 d'octubre de 1543, d'acord amb una anotació d'actualització. L'inventari següent, del Llibre 4, és el només encapçalat, i porta la data 1550.
- Llibre 3, fol. 27v.

Montagut, Joan

- Apotecari.
- L'11 de març de 1553, data de l'inventari inicial del Llibre 5, ja tenia a càrrec seu l'apotecaria.
- La data de restitució no està indicada.
- Llibre 5, fol. 50r.

Prexens, Miquel

- Apotecari, ciutadà de Barcelona.
- Accepta el 22 de gener de 1555.
- Restitueix el 7 de gener de 1558, el mateix dia que accepta l'inventari Bartomeu Holivella.
- Llibre 5, fol. 50r.

Holivella, Bartomeu

- Apotecari.
- Accepta el 7 de gener de 1558, després de la restitució, en el mateix acte, de Miquel Prexens.
- La data de restitució no està indicada.
- Llibre 5, fol. 50 r.

Joan, Francesc

- Apotecari.
- Accepta el 26 d'abril de 1559.

- La data de restitució no està indicada.
- Llibre 5, fol. 50v.

Palou, Antoni

- Apotecari.
- No està indicada la data d'acceptació. Quan es feu l'inventari base del Llibre 7, el 21 de novembre de 1564, Antoni Palou ja tenia a càrrec seu l'apotecaria.
- Morí poc abans del 15 d'octubre de 1566, data en que l'apotecari Joan Tagell acceptà "predicta bona post mortem Antonii Palou". És l'únic cas de defunció.
- Llibre 7, fol. 54r.

Tagell, Joan

- Apotecari.
- Accepta el 25 d'octubre de 1566.
- Restitueix el 4 de desembre de 1568.
- Llibre 7, fol. 54r i 55v.

Figueres, Jaume

- Apotecari.
- Accepta el 25 de gener de 1569.
- La data de restitució no està indicada.
- Llibre 7, fol 55v.

Torres, Montserrat

- Apotecari.
- Accepta el 24 d'abril de 1570.
- Restitueix l'1 de setembre de 1570. Potser fou despatxat, ja que l'anotació indica que "fonch pagat y se.n ana de casa per manament de dits administradors dit dia". De moment, de l'inventari, se'n feren càrrec els propis Administradors.
- Llibre 7, fol 55v.

Oller, Montserrat

- Apotecari.
- Accepta l'11 d'agost de 1571.
- Restitueix el 3 d'octubre de 1572, i el mateix dia rep en comanda l'inventari Antoni Pisa.
- Llibre 7, fol. 55v i 56r.

Pisa, Antoni

- Apotecari.
- Accepta el 3 d'octubre de 1572.
- Restitueix el 18 de febrer de 1576.
- Llibre 7, fol 56r.

Oller, Montserrat

- Apotecari.
- Accepta l'11 de març de 1576 (anteriorment, ja havia tingut l'apotecaria a càrrec seu).
- Restitueix el 28 de març de 1588, el mateix dia que accepta Jaume Roures.
- Llibre 7, fol. 56r i 56v.

Roures, Jaume

- Apotecari.
- Accepta el 28 de març de 1588.
- Restitueix el 5 de setembre de 1588, el mateix dia que accepta Sebastià Prats.
- Llibre 7, fol 56v.

Prats, Sebastià

- Apotecari.
- Accepta el 5 de setembre de 1588.
- Restitueix el 6 de març de 1590, el mateix dia que l'accepta Jaume Gomis.
- Llibre 7, fol. 56v i 57r.

Gomis, Jaume

- Apotecari, ciutadà de Barcelona.
- Accepta el 6 de març de 1590.
- La data de restitució no està indicada.
- Llibre 7, fol. 57r.

Fabrer, Jaume

- Farmacopola.
- Accepta el 17 de setembre de 1591.
- Restitueix el 17 d'abril de 1595, el mateix dia que accepta Miquel Carol.
- Llibre 9, fol. 42v i 43r.

Carol (Querol), Miquel

- Farmacopola, ciutadà de Barcelona.
- Accepta el 17 d'abril de 1595.
- Restitueix el 18 de desembre de 1597, el mateix dia que accepta Melcior Mulet.
- Llibre 9, fol. 43r.

Mulet, Melcior

- Farmacopola, oriünd de Cortes de Fraga, del Regne d'Aragó.
- Accepta el 18 de desembre de 1597.
- La data de restitució no està indicada.
- Llibre 9, fol. 43r.

López, Jeroni

- Farmacopola, oriünd de la ciutat d'Osca, del Regne d'Aragó.
- Accepta el 7 d'agost de 1599.
L'acta, per descuit, omet l'any, però, en relació amb l'anterior i posterior comanament es dedueix que és 1598 o 1599, i, tenint en compte que l'anotació indica que el 7 d'agost era dissabte, es concreta que era l'any 1599).
- Restitueix el 24 d'abril de 1600.
- Llibre 9, fol. 43r.

Yrigaray, Pere de

- Farmacopola, habitant de Barcelona.
- Accepta el 21 de juliol de 1600.
- La data de restitució no està indicada.
- Llibre 9, fol. 43v.

Comelles, Bernat

- Farmacopola, habitant de Barcelona.
- Accepta el 25 de gener de 1601.
- La data de restitució no està indicada.
- Llibre 9, fol. 43v.

Vila Rubia, Joan

- Farmacopola, habitant de Barcelona.
- Accepta el 12 de març de 1606.
- Restitueix el 10 de març de 1607.
- Llibre 9, fol 43v.

Campdesos, Sebastià

- Farmacopola, ciutadà de Barcelona.
- Accepta el 20 de març de 1607.
- No està indicada la data de restitució.
- Llibre 10, fol. 107r i 107v.

LLansà, Pau

- Apotecari, ciutadà de Barcelona.
- No consta l'acceptació.
- Restitueix el 4 d'agost de 1608, el mateix dia que accepta Gabriel Benet Pedrol.
- Llibre 10, fol. 107v.

Pedrol, Gabriel Benet

- Apotecari, ciutadà de Barcelona. És també citat com farmacopola.
- Accepta el 4 d'agost de 1608.
- Restitueix el 22 de setembre de 1609.
- Llibre 9, fol. 44r., i Llibre 10, fol. 107v i 108r.

Castelló, Baltasar

- Jove apotecari, de la vila de Tàrrega.
- Accepta el 22 de setembre de 1609.
- Restitueix el 25 de febrer de 1610, el mateix dia que accepta Pau Serra.
- Llibre 9, fol. 44r, i Llibre 10, fol. 108r.

Serra, Pau

- Apotecari, habitant de Barcelona.
- Accepta el 25 de febrer de 1610.
- Restitueix el 6 de juliol de 1613, el mateix dia que accepta Cristòfol Parra.
- Llibre 10, fol. 108r i 108v.

Parra, Cristòfol

- Jove farmacopola, habitant de Barcelona.
- Accepta el 6 de juliol de 1613.
- Restitueix el 5 de maig de 1617.
- Llibre 10, fol. 108v.

Osona (Ossona), Magí

- Jove farmacopola.
- Accepta el 26 de juny de 1617.

- Restitueix el 19 de febrer de 1619, el mateix dia que accepta Josep Olivella.
- Llibre 10, fol. 110r.

Olivella, Josep

- Jove farmacopola.
- Accepta el 19 de febrer de 1619.
- Restitueix el 25 de novembre de 1624, el mateix dia que accepta Pere Farreny.
- Llibre 10, fol.110 r.

Farreny, Pere

- Jove farmacopola.
- Accepta el 25 de novembre de 1624. El 14 d'agost de 1625 fa nova acceptació, ara de l'inventari base del Llibre 11.
- Restitueix el 8 de març de 1626.
- Llibre 10, fol. 110r i Llibre 11, fol. 24r.

Rufi, Jaume

- Jove farmacopola.
- No està indicada la data d'acceptació.
- No està indicada la data de restitució.
- Llibre 11, fol. 24v.

Vendrell, Pau

- Jove farmacopola.
- No està indicada la data d'acceptació.
- No està indicada la data de restitució.
- Llibre 11, fol. 24v.

Mariner, Lluís

- Jove farmacopola.
- Accepta el 27 de juny de 1628.
- No està indicada la data de restitució.
- Llibre 11, fol. 25r.

Cosco, Pere

- Jove farmacopola.
- Accepta el 26 de gener de 1630.
- No està indicada la data de restitució.
- Llibre 11, fol. 25r.

Trilla, Francesc

- Jove farmacopola.
- Accepta el 7 de novembre de 1631.
- Restitueix el 9 de gener de 1632, el mateix dia que accepta Rafael Coma.
- Llibre 11, fol. 25v.

Coma, Rafael

- Jove farmacopola.
- Accepta el 9 de gener de 1632.
- No està indicada la data de restitució.
- Llibre 11, fol. 25v.

Mercader, Pere

- Jove farmacopola.
- Accepta el 25 de juny de 1633.
- Restitueix el 20 d'abril de 1634, el mateix dia que accepta Pau Golart.
- Llibre 11, fol. 25v.

Golart, Pau

- Jove farmacopola.
- Accepta el 20 d'abril de 1634.
- No està indicada la data de restitució.
- Llibre 11, fol. 25v.

Camarasa, Simó

- Jove farmacopola.
- Accepta el 2 de desembre de 1639.
- Restitueix el 6 de juliol de 1640, el mateix dia que accepta Llorens Borbo.
- Llibre 11, fol. 25v i 26r.

Borbo, Llorens

- Farmacopola.
- Accepta el 6 de juliol de 1640.
- No està indicada la data de restitució.
- Llibre 11, fol. 26r.

Balderich, Rafel

- Farmacopola.

- Accepta l'inventari base del Llibre 12 el mateix dia de l'inventari, el 2 de gener de 1645. Potser ja tenia al seu càrrec l'apotecaria.
- No està indicada la data de restitució.
- Llibre 12, fol. 2r.

Garrigó, Rafael

- Jove farmacopola.
- Accepta el 7 de maig de 1649.
- No està indicada la data de restitució.
- Llibre 12, fol. 2v i 3r.

Grau, Joan Baptista

- Jove farmacopola.
- Accepta el 12 de juliol de 1650.
- No està indicada la data de restitució.
- Llibre 12, 3r.

Mollar (ratllat, Mallol), Francesc

- Jove farmacopola.
- No està indicada (per descuit) la data d'acceptació.
- No està indicada la data de restitució.
- Llibre 12, 3r.

Raspall, Francesc

- Farmacopola.
- Accepta el 28 d'agost de 1654.
- No està indicada la data restitució.
- Llibre 12, 3v.

Jansana, Jaume

- Jove farmacopola.
- Accepta el 3 d'agost de 1655.
- No està indicada la data de restitució.
- Llibre 12, 3v.

Padrós, Antoni Joan

- Farmacopola.
- Accepta el 28 de gener de 1658.
- Acaben les anotacions del Llibre (el darrer) sense anotar la restitució.
- Llibre 12, 3v.

Entre el 8 de maig de 1526 fins el 28 de gener de 1658, és a dir, en un període encara no de 132 anys, tingueren en comanda l'apotecaria de l'Hospital, pel cap baix, 52 apotecaris (24), la qual cosa dóna una mitjana d'uns dos anys i mig de temps per apotecari, xifra realment molt baixa.

La mitjana real potser fou encara més baixa, ja que entre l'acceptació, el 1532, de Jeroni Granell i la següent comanda coneguda, el 1553, de Joan Montagut, bé n'hi pogueren haver d'altres que, pel motiu que fos, no foren anotades, o bé que foren anotades en un llibre d'inventaris intermediari no conservat.

El cas més excepcional és el de Montserrat Oller, que tingué en comanda l'apotecaria durant dotze anys, des de l'11 de març de 1576 fins el 28 de març de 1588, donant-se, a més, el cas que ell mateix ja havia tingut en comanda l'apotecaria uns anys abans, entre l'11 d'agost de 1571 i el 3 d'octubre de 1572.

Una de les raons que podria ajudar a explicar una mica aquest poc temps de permanència dels apotecaris al front de l'apotecaria seria la condició de viure a l'Hospital, de la mateixa manera que els apotecaris de la ciutat la tenien de viure a la seva apotecaria, d'acord amb una ordinació introduïda el 1533 (25). De fet, però, per aquells anys en concret no es disposa de cap referència documental que permeti afirmar amb absoluta rotunditat que era obligació de l'apotecari viure a l'Hospital. D'èpoques posteriors, sí. Les "Ordinacions que en la Iglesia y Hospital General de la Santa Creu de Barcelona foren fetes y firmades per la molt Il·lustre Administració, en al cas de tot el que es feia i es donava a l'apotecaria lo any 1756", establien, segurament basant-se en ordinacions anteriors, que el Fadrí Major tenia l'obligació de ser sempre a l'Hospital, fins a tal punt que si volia passar la nit fora ho havia de notificar al Prior, i si l'absència era de fora la ciutat a l'Administració (3).

Una altra raó, força relacionada amb l'anterior, era potser la solteria. Tampoc es disposa de documentació que permeti afirmar amb rotunditat que en aquesta època era estricta condició per poder fer-se càrrec de l'apotecaria de l'Hospital, però el cert és que en altres èpoques sí que ho fou. Així, per exemple, el 1820, la condició de solteria fou encara imposada, comportant el cessament immediat de l'apotecari Salvador Devesa per ser casat (26).

Segurament, però, la raó més important per explicar aquest poc temps de permanència al front de l'apotecaria de l'Hospital era l'econòmica. El salari que percebia l'apotecari de l'Hospital era baix; baix de per sí, potser no tant en relació amb els demés oficials de la Casa. Com a conseqüència, la pretensió de l'apotecari de l'Hospital seria deixar el càrrec com més aviat millor per establir-se a la ciutat amb apotecaria pròpia oberta al públic.

Aquesta transitorietat degué repercutir molt en contra del bon servei de l'apotecaria. Sortosament, però, anys després, la plena consciència d'un apotecari

barceloní, Gaspar Silvestre, de la necessitat que l'apotecaria de l'Hospital estigués ben administrada, significà, el 1673, un notabilíssim augment de retribució.

Gaspar Silvestre, en el seu darrer testament, fet el 8 de març de 1644, ordenava que els marmessors gressin 1.000 lliures als Còsols i Col·legi d'Apotecaris de la Ciutat de Barcelona per tal que cada any, de la renda anual obtinguda, 40 lliures fossin donades al Fadrí Major de l'apotecaria de l'Hospital de Santa Creu, i que de les 10 lliures restants de renda, 5 fossin pels Còsols del Col·legi, pels seus treballs, i les altres 5 per a la caixa del Col·legi. Un cop executat el testament, el 17 d'octubre de 1673 fou signada Concòrdia entre el Col·legi d'Apotecaris i l'Administració de l'Hospital (27). De resultes, la remuneració del Fadrí Major de l'apotecaria de l'Hospital passà de 30 a 80 lliures anuals. Aquesta alta retribució (28) propiciaria una gran valoració i estabilitat del càrrec d'apotecari de l'Hospital, originant a la vegada una notable puixança de l'apotecaria. Precisament, un dels apotecaris de l'Hospital que ja es beneficià d'aquest gran complement de salari fou el Fadrí Major Joan Pasqual Llobet, a favor del qual, l'any 1676 fou despatxada cautela de 80 lliures en concepte de remuneració anual (29). L'any següent, potser casualment o potser com exponent d'un afany de millor servei farmacèutic, s'editava a Barcelona "Particulares Medicamentorum descriptiones...", el primer formulari conegut de l'Hospital de la Santa Creu, i, alhora, el formulari d'hospital imprès més antic de Catalunya i Espanya, i segon del món. El seu autor era precisament l'apotecari Joan Pasqual Llobet (30).

Un altre aspecte interessant que ofereix la documentació estudiada és la manera d'anotar el nom de l'ofici dels successius apotecaris que tingueren en comanda l'apotecaria de l'Hospital. Per ordre:

- els dinou primers, entre 1526 i 1590, consten com a apotecaris,
- els vuit següents, entre 1591 i 1607, com a farmacopoles
- els quatre següents, entre 1608 i 1610, com a apotecaris (un cas, també com a farmacopola)
- els restants vint-i-un, entre 1613 i 1658, com a farmacopoles.

El terme farmacopola s'introdueix, suplint el d'apotecari, a partir de 1591 i de manera gairebé definitiva, ja que només són excepcionals els quatre casos entre 1608 i 1610.

Que es conegui, sobre la utilització del terme farmacopola per designar l'apotecari no hi ha cap estudi específic, i, per tant, ara per ara no es pot anar més enllà d'un breu comentari.

Si la Concòrdia de 1535 era la "Concordie Pharmacopolarum..." (l'anterior, la primera, de 1511 era "Concordie apothecariorum...", la posterior, de 1587, era "Concordia pharmacopolarum..."), es pot dir que la introducció

del terme, si més no per designar l'apotecari de l'Hospital, fou molt tardana, però de fet, caldria estudiar diverses fons documentals per veure com s'anà introduint aquest terme, que perdurà molts anys, fins i tot amb alguna variant. Així, per citar alguns exemples relacionats amb l'Hospital, Joan Pasqual Llobet, l'autor del ja esmentat formulari de 1677, "Particulares Medicamentorum...", consta a la portada com "Pharmacopeoem huius Hospitalis", i, ja en el segle XVIII, el 1742, Hemeteri Olzina Malet, és citat com "Nosocomii Pharmacopeus" en el formulari "Synopsis formularum..." (31).

També té força interès observar com 17 dels 52 apotecaris són qualificats de joves (pràcticament, la tercera part), de jove apotecari, en un sol cas, i de jove farmacopola, en els setze restants. Aquesta precisió, però, apareix força tardanament, donant-se el primer cas el 1609, de tal manera que dels 23 apotecaris entre 1609 i 1658, 17 foren qualificats de joves, és a dir, la majoria. Això planteja el dubte, no resolt, de si fou una novetat el comanament de joves apotecaris o farmacopoles o de si la novetat fou el precisar-ho a les actes de acceptació en comanda. En tot cas, és molt significatiu, respecte al damunt dit sobre l'obligació de l'apotecari de viure l'Hospital, de l'estat de solteria i del baix salari, que fossin majoritàriament joves els apotecaris que acceptaren en comanda l'apotecaria entre 1609 i 1658.

A l'Hospital, a més de l'apotecari responsable de l'apotecaria, n'hi havia, si no sempre, de vegades, algun altre exercint la professió. Ho posen de manifest dues actes d'acceptació en fer constar, entre els testimonis, un apotecari al servei de l'Hospital:

- Llorenç Riera, "apotecarius in dicto hospitalis", fou testimoni de l'acceptació de Jeroni López, el 7 d'agost de 1599.
- Joan Louer, "exercens artem pharmacopule in dicto hospitali", fou testimoni de l'acceptació de Sebastià Campdesos, el 20 de març de 1607.

Aquests dos casos no són els únics d'apotecaris testimonis. N'hi d'altres, però sense constar que eren apotecaris de l'Hospital:

- Salvador Saurina, "in dicta arte appotecarie professor", feu de testimoni de l'acceptació de Pere de Yrigaray, el 21 de juliol de 1600.
- Francesc Artús, "arte apothecaria professor" (l'escrivà anotà primerament "exercens in dicta apothecaria", però rectificà) fou testimoni de l'acceptació de Bernat Comelles, el 25 de gener de 1601.
- Francesc Amigó, "exercens artem pharmacopole", feu de testimoni de l'acceptació de Joan Vila Rubia, el 12 de març de 1606.
- Joan Louer, apotecari, feu de testimoni de la restitució de Joan Vila Rubia, el 10 de març de 1607.

- Raimon Aravall, “juvenis appotecarius”, feu de testimoni de la restitució de Josep Olivella, el 25 de novembre de 1624.
- Bartomeu Argila, apotecari, feu de testimoni de la restitució de Pere Farreny, el 8 de març de 1626.
- Felip Rodes, “iuvenis apotecarius”, feu també de testimoni de la restitució de Pere Farreny, el 8 de març de 1626.
- Jaume Llorens Rufi, “iuveni pharmacopula”, feu de testimoni de l’acceptació de Pau Vendrell (data no indicada, però pels vols de 1627)
- Jeroni Salvador, farmacopola ciutadà de Barcelona, feu de testimoni de la restitució de Francesc Trilla, el 9 de gener de 1632.
- Pau Farrater, jove farmacopola, feu de testimoni de l’acceptació de Simó Camarasa, el 2 de desembre de 1639.

Possiblement, alguns d’aquests també eren apotecaris de l’Hospital, però sense tenir en comanda l’apotecaria. El cas més significatiu és el Joan Louer, que feu de testimoni en dues ocasions, una de l’acceptació de Sebastià Campdesos, el 20 de març de 1607, constant com “exercens artem pharmacopule in dicto hospitali”, i l’altre de la restitució de Joan Vila Rubia, encara no un any més tard, el 10 de març de 1607, constant simplement com a apotecari.

A banda de testimonis, hi ha un cas força interessant que demostra que, a més de l’apotecari que tenia a càrrec seu l’apotecaria, n’hi havia algun altre que també hi vivia. És el cas de Jaume Fabrer, que feu acceptació en comanda el 17 de setembre de 1591 i que restituí el 17 d’abril de 1595. Un any i mig abans de fer l’acceptació, copiava de pròpia mà la Tarifa de preus del Col·legi d’Apotecaris de Barcelona de l’any 1588, signant, al final, com a “habitant en la botiga del Hospital General de Barcelona als 9 de mars de 1589” (32).

3. L'APOTECARIA

En el conjunt de tots els Llibres d'Inventaris de la Casa, són, en total, onze els inventaris de l'apotecaria (sense comptabilitzar l'inventari del Llibre 4, de l'any 1550, només amb l'encapaçament), i corresponen als anys:

1526 (Llibre 2)

1532 (Llibre 3)

1553 (Llibre 5)

1564 (Llibre 7)

Datable entre 1577 i 1584 (Llibre 8)

1591 (Llibre 9)

1596 (Llibre 10)

1617 (Llibre 10)

1625 (Llibre 11)

1645 (Llibre 12)

1649 (Llibre 12)

L'estudi d'aquests inventaris permet, doncs, saber què hi havia a l'apotecaria i com anar canviant entre 1526 i 1649, és a dir, durant 123 anys. Abans, però, de veure com era i com evolucionà l'apotecaria durant aquest temps, convé observar com es refereixen a l'apotecaria de l'Hospital els propis inventaris.

ESPECIERIA, AROMATERIA I APOTECARIA

En principi, es podria pensar que ja entrat el segle XVI les antigues denominacions especier i especieria, que consten, com s'ha vist, a les Ordinacions

de 1417, havien deixat ja d'emprar-se per designar l'apotecari i l'apotecaria. Però no era així.

Alguns dels Llibre d'Inventaris de la Casa inclouen, al principi, una Rúbrica, és a dir, un índex per facilitar la localització dels inventaris. Per posar un exemple, però també per observar la diversitat de cambres, cambrades i cases que constituïen l'Hospital, es relacionen tot seguit els diferents *Items* de la "Rubrica de inventaris" del Llibre d'Inventaris de la Casa de 1526, el més antic dels conservats (s'ometen tres afegitons posteriors a la rúbrica original):

- l'Església
- la Cambrada de Sant Pere i San Miquel
- la Cambrada de Santa Maria
- la Cambrada de Sant Jaume i Sant Roc
- la Cambrada del Crucifix
- la Cambrada de Santa Eulària
- la Cambrada dels orats
- la Cambrada dels infants
- la Cambrada de les orades
- la Casa del prior
- la Cambra de l'infermer
- la Cambra del rector
- la Cambra de l'altre rector
- la Cambra del beneficiat
- la Cambra de la guarda-roba
- la Cambra del passioner
- la Cambra i forn de la present casa
- la Cambra "lo seler la paniçeria lo rebost"
- la Casa del barber
- la Casa de l'apotecari
- la Cambra del comprador
- el coc (la cuina del), el tinell i la cambra de l'escolà
- la Cuina dels malalts
- la Cuina major
- la Cambra del baciner
- la Cambra del museu i la carniceria
- la Cambra del portaler

La Rúbrica indica Casa de l'Apotecari, i l'inventari pròpiament dit és de la "potecaria", però ho és després d'una significativa rectificació de l'escrivà que palesa que el terme especieria encara era viu: "En la **Spe**siaria [ratllat]potecaria en la entrada". Era tan viu que en el primer acomanament es de l'inventari de la Casa de l'especier: "Dimarts ha VIII de maig de M.D.XXVI

fonc acomanat lo present inventari de la Casa del specier a Mossen Pere Pelicer apotecari per Mossen Donat Pons u dels administradors de la Casa y per lo notari de Casa Mossen Çaragossa”.

Aquesta antiga denominació, Casa de l'especier i especieria, perdurà encara uns anys, malgrat que els apotecaris que prenien en comanda l'apotecaria eren ja designats apotecaris (més tard, com s'ha vist, farmacopoles).

En els llibres dels inventaris següents, de 1532 i 1553, és l'inventari de la casa de l'especier, o simplement de l'especier, a nivell de rúbrica i d'inventari. El primer Llibre d'Inventaris que tant a la rúbrica com a l'inventari es refereix a apotecari o apotecaria és el Llibre de 1564.

L'inventari datable entre 1577 i 1584, presenta un encapçalament excepcional, “Inventarium botigie Eromatarii presentis hospitalis” (es també excepcional per ser l'únic inventari que té l'encapçalament en llatí), és a dir, Inventari de la botiga de l'aromater del present hospital, però els inventaris restants es refereixen ja sempre a la botiga de l'apotecari, la botiga de l'apotecaria o simplement l'apotecaria, fins i tot quan, a partir de finals del segle XVI, els apotecaris eren dits farmacòpoles.

LES DEPENDÈNCIES DE L'APOTECARIA

L'inventari de 1526, el més antic, sota l'epígraf “En la **Spesiarria** [ratllat] potecaria en la entrada”, inicia la relació dels bens mobles de la botiga, i, tot seguit, per aquest ordre, la cuina, la rebotiga, l'estudi, el sobrestudi i la cambra de l'apotecari.

Per tractar-se d'un inventari, la funció de cadascuna d'aquestes sis dependències no es troba definida explícitament, però per la naturalesa dels béns relacionats es dedueix el servei que tenien.

La primera dependència inventariada era **la botiga principal**. Era, clarament, el despatx de l'apotecaria, sens dubte, la dependència més noble.

La cuina no era una dependència per preparar aliments, sinó, claríssimament, l'obrador de l'apotecaria. Devia ser força gran.

La següent estança, **la rebotiga**, contra el que podia esperar-se, ni devia ser gran, ni feia d'obrador (aquesta funció ja la feia la cuina). Possiblement era un annex a la botiga, a manera de recambró.

L'estudi era una estança petita destinada, a cambra d'estar, de llegir i d'escriure. Devia ser de sostre baix, i potser amb una escaleta per pujar a l'anomenat sobrestudi.

El sobrestudi era possiblement un altell que servia de dormitori, potser d'algun aprenent o ajudant, amb un llit i tots els complements.

La darrera estança inventariada fou **la cambra de l'apotecari**, sens dubte el dormitori de l'apotecari, amb llit, complements i mobiliari propi d'una habitació.

Res, ni en aquest inventari, ni en els posteriors, permet deduir ni la situació de l'apotecaria dins l'Hospital ni la disposició de les sis dependències.

Els inventaris posteriors de 1532, 1553 i 1564 distingeixen exactament les mateixes sis dependències que l'inventari de 1526, i sempre pel mateix ordre:

- la botiga principal
- la cuina
- la rebotiga
- l'estudi
- el sobrestudi
- la cambra de l'apotecari

La funció de cadascuna, d'acord també amb els béns inventariats, era exactament la mateixa que el 1526.

L'inventari de 1564, però, presenta unes esmenes d'actualització que indiquen que es va produir, amb posterioritat a la data, un canvi important a l'estudi, que afectà també a la Cambra de l'apotecari.

L'escrivà, per una banda, ratllà l'epígraf "En lo estudi", afegint, al costat, "En la cambra del apotechari". Per l'altra, ratllà l'antic epígraf "En la Cambra del Apothecari" i seleccionà, mitjançant un requadre, part dels béns d'aquesta cambra, els pròpiament de dormitori (llit i complements), posant-li d'encapçalament "En lo Estudi dels fadrins".

Aquestes modificacions, per si soles, no són del tot interpretables, però és clar que foren conseqüència d'habilitar l'Estudi, fins llavors poc aprofitat, com a nou dormitori.

La data d'aquestes alteracions no està indicada, però, comparant tipus de lletra, semblen fetes pel mateix escrivà (i potser en el mateix moment) que va enregistrar la restitució de l'inventari, el 3 d'octubre de 1572, de l'apotecari Montserrat Oller, i l'acceptació, el mateix dia, de l'apotecari Antoni Pisa. Aquesta circumstància ofereix una possible explicació de la necessitat d'habilitar l'Estudi com un dormitori més.

Montserrat Oller és l'únic cas d'apotecari que tingué en comanda l'apotecaria en dues ocasions. En la primera, acceptà l'inventari l'11 d'agost de 1571, i el restituí al cap de poc més d'un any, el 3 d'octubre de 1572, el mateix dia que feu l'acceptació l'apotecari Antoni Pisa. Aquest restituí l'inventari el 18 de febrer de 1576, i dies després, l'11 de març, Montserrat Oller tornava a fer acceptació en comanda dels béns de l'apotecaria, mantenint-la fins el 28 de març de 1588. L'anotació d'aquesta segona acceptació indica que Montserrat

Oller ja era apotecari de l'Hospital, la qual cosa fa pensar que quan el 3 d'octubre de 1572 restituí l'inventari continuà vivint a l'Hospital, essent necessari habilitar un nou dormitori per al nou fadrí.

El següent inventari, el datable entre 1577 i 1584, ve confirmar el damunt dit. Distingeix també sis dependències, però amb alguns epígrafs diferents i l'ordre una mica canviat:

- la botiga principal (omet l'epígraf, però se sobreentén).
- "lo estudiet de la bolta"
- la cambra del fadrí
- la cuina
- la rebotiga
- la cambra de Mossèn Oller.

La botiga principal no sembla que sofrís canvis substancials respecte als inventaris anteriors, tot i que es dóna en aquest inventari una variació de l'ordre de relació dels béns, començant per la prestatgeria, en lloc del gran taulell d'àlber, tot deixant, a la vegada, de precisar en quins mobles estaven col·locats els objectes.

L'anomenat estudiet de la "bolta" era un dormitori, només amb llit i complements. Potser era el sobrestudi dels inventaris anteriors, que s'anomenaria de la "bolta" (volta?) per tenir el sostre baix, a tocar a una de les voltes.

La cambra del fadrí, d'acord amb el contingut, era una dormitori, amb un llit i els seus complements. Podria ser l'antic estudi, habilitat com a habitació del fadrí.

La cuina era, indubtablement, la cuina dels inventaris anteriors, sense modificacions substancials.

La rebotiga, en canvi, fent cas del nombre i volum dels béns inventariats, o bé havia estat anteriorment molt desaproveitada o bé fou ampliada.

A l'inventari anterior, de 1564, a la rebotiga, només consta:

*Item quaranta y set ampolles grans de diverses coses
Item dos alambins de aygua ardent*

En canvi, a l'inventari datable entre 1577 i 1584:

*Item dos taules petites
Item tres cadires de cuyro usades
Item uns molls de ferro
Item set dotzenes de Ampolles grans en les quals y ha diversos exarops
y suchs
Item dues dotzenes y dues gerres grans y mitjanceres en les quals y ha
diversos exarops y aygues*

Item dos dotzenes de diversos ampoliots per a tenir juleps
Item quatre dotzenes de gerres entre grans y petites de quatre anses en
les quals y ha diverses confeccions conserves y unguents
Item una gerra gran pera tenir trementina
Item un morteret petit de marbe ab sa ma de boix
Item sinch llumaners
Item una olla gran de Aram engastada y serveix pera fer ayguacuuya
Item una alambi gran de aram per a fer ayguardent ab sa canal tambe
de Aram
Item un teler de fusta per a fer sachs entrebastats
Item un morter de pedra gran

La diferència entre un i altre és tan considerable que inclina a pensar que es duqué a terme una ampliació de la rebotiga, potser a costa d'una part de l'antic estudi.

L'anomenada cambra de Mossèn Oller, sens dubte de Montserrat Oller, era una habitació, amb llit, complements de llit, taula, banc, caixes amb pany i clau i altres elements, alguns dels quals, pocs, com ara quatre barrals de vidre coberts d'espart o quatre bacines, un parell de neulers de fer neules de sucre, per naturalesa, bé podien haver estat en altres dependències de l'apotecaria.

Eren, doncs, tot confirmant la interpretació de les modificacions d'actualització de l'inventari de 1564, tres, en lloc de dues, les estances dormitori, una d'elles reservada a l'apotecari Montserrat Oller.

Aquest augment de dormitoris, la molt possible ampliació de la rebotiga i el canvi d'ordre d'inventari, sembla donar a entendre que es produïren canvis en la distribució de l'espai de l'apotecaria.

L'inventari de 1591 trenca totalment la forma dels cinc inventaris anteriors. En principi, únicament fa dues distincions, la botiga i rebotiga. La cuina no s'esmenta. Pel que fa a les cambres dormitori, l'inventari corresponent es troba en un foli apart, escrit a una sola cara, per diferent mà, i afegit al davant.

La raó per la qual l'inventari de les cambres dormitori és apart, és, possiblement, perquè l'apotecari Jaume Fabrer, pel motiu que fos (segurament, perquè es trobaven a faltar coses), no en va fer acceptació quan rebé en comanda l'apotecaria el 17 de setembre de 1591, però si que la va fer més tard. A l'acta de restitució, el 17 d'abril de 1595, consta que restitueix també els béns de les "Cambres del apotecari, fadrins y minyons continuata in preteo scripto folio". Aquest anterior foli és el del principi, escrit només per una cara.

Inventaria tres cambres, "la cambra del boticari", "la cambra dels fadrins" i de "la cambra dels minyons". Eren tres autèntics dormitoris, cadascun amb un llit de posts i bancs, amb dos matalassos, un travesser i dos coixins, i demés complements, essent el més complert el del "boticari". Possiblement, eren,

respectivament, la cambra de Mossèn Oller, la cambra del fadrí i l'estudiet de la "bolta" de l'inventari datable entre 1577 i 1584. Val a dir que té força interès aquesta denominació de les cambres, ja que dóna a conèixer les categories del personal de l'apotecaria: l'apotecari, els fadrins i els minyons.

El fet que aquest inventari de 1591 no mencioni la cuina planteja el dubte de si deixà d'existir com estança, o de si l'escrivà es descuidà d'anotar-la com a epígraf. El cert és que la majoria d'objectes que eren a la cuina a l'inventari anterior continuen inventariats en aquest, molt seguits i al final, la qual cosa fa pensar que realment fou un descuit de l'escrivà. Però, per contra, tampoc en cap dels inventaris posteriors es fa distinció de la cuina.

De fet, els inventaris posteriors només distingeixen entre botiga i rebotiga. Ni tan sols particularitzen les cambres dormitori, trobant-se a la rebotiga els llits, matalassos, roba de llit i demés complements, la qual cosa, coneixent la peresosa i viciada mecànica de registre dels inventaris dels Oficials de la Casa, advoca més per anomalies i simplificacions del sistema per part dels escriptors, que no pas per la supressió d'estances.

Les modificacions posteriors d'actualització d'aquest inventari de 1591 a mesura que se succeïren les acceptacions i restitucions dels successius apotecaris, originà una autèntica degeneració, especialment a causa de l'escrivà que optà per intercalar i per anotar al marge de la relació corresponent a la rebotiga tot el que estava a les cambres de l'apotecari, dels fadrins i dels minyons, sense fer cap distinció entre estances, i originant així un autèntic garbuix.

Com a conseqüència, l'inventari següent, el de 1596, basat en el de 1591 i amb llurs modificacions, ja només distingeix, a nivell d'epígraf, entre botiga i rebotiga, i els següents, basats sempre amb l'anterior, igualment, però cada cop amb més irregularitats, resultants de les successives errades i liberalitats dels escriptors, que s'anaven acumulant.

El grau de degeneració dels inventaris en quant a indicació del lloc on eren les coses, arriba a tal extrem que si, per exemple, s'estudiés aïlladament l'inventari de 1645 s'arribaria a conclusions com ara que la destil·lació d'aigües es feia a la botiga, on consten els fogons i els alambins, o que el personal de l'apotecaria, en lloc de dormir a la rebotiga, ho feia a la botiga, on hi havia quatre llits, amb els matalassos, flassades, coixins, etc.

En descàrrec dels escriptors, es pot dir que el què els devia importar era tenir registrat en el moment present els béns que hi havia a l'apotecaria, no pas on eren exactament, i qui els tenia llavors en comanda.

En síntesi, es pot concloure que no hi ha indicis sòlids que permetin afirmar que la reducció d'estances reflectida en els inventaris de l'apotecaria a partir de finals del segle XVI s'ajustés a la realitat, i que, per tant, és ben possible, que a mitjans del segle XVII, l'estructura de l'apotecaria fos la mateixa que la reflectida per l'inventari datable entre 1577 i 1584.

ELS BÉNS INVENTARIATS

Normalment, un inventari aïllat d'una antiga apotecaria pot tenir prou valor documental per si mateix per merèixer un estudi en particular. En aquest cas concret, però, en que es disposa d'una successió d'onze inventaris de la mateixa apotecaria en un període de només 123 anys (entre 1526 i 1649), l'interès va més enllà de les onze relacions puntuals d'objectes, adquirint major interès els objectes en sí, llurs incorporacions i baixes.

Des d'aquest prisma, les dificultats de tractament de la informació augmenten considerablement, ja que obliguen a relacionar i, en la majoria de casos, a identificar, els *Items* de tots onze inventaris.

El conjunt de béns relacionats es presenten partint del l'inventari de 1526, el més antic, observant la pervivència, les altes i les baixes, dels objectes o grups d'objectes en els inventaris posteriors, però entenent-los, no solament per estricta identificació, sinó també per naturalesa. Així, per posar un exemple, si a l'inventari de 1526 es troben unes espàtules a la botiga, seran observades totes les espàtules de la botiga dels inventaris posteriors, encara que no siguin exactament les mateixes.

Òbviament, el tractament de la informació a partir de l'inventari de 1526, exclou les incorporacions de materials de naturalesa diferent reflectides en els inventaris posteriors. És per això que aquestes incorporacions seran anotades apart, inventaris per inventari, la qual cosa permetrà, a la vegada, observar el nombre i naturalesa de les innovacions.

L'INVENTARI DE 1526 I LLUR EVOLUCIÓ FINS EL 1649

Com ja s'ha indicat, l'inventari de 1526 fou realitzat distingint sis dependències: la botiga, la cuina, la rebotiga, l'estudi, el sobrestudi i la cambra de l'apotecari. Conseqüentment, s'obren sis apartats a tractar pel mateix ordre. Hi ha, però, una qüestió prèvia a convenir, causada per la reducció, a partir de l'inventari de 1591, de les distincions de dependències a només botiga i rebotiga. Aquesta reducció, independentment d'ajustar-se o no a la realitat, origina dos termes rebotiga amb diferent significat, el de rebotiga com una de les sis dependències dels primers inventaris i el rebotiga com tot el conjunt annex a la botiga. Convencionalment, s'emprarà en terme encunyat *rerabotiga* per referir-se a la rebotiga entesa com l'annex a la botiga.

Per altra banda, tenint en compte l'escàs interès històric farmacèutic del mobiliari, estris i roba propis de les habitacions dormitori, aquests només seran esmentats en fer referència al primer inventari, el de 1526, obviant els dels posteriors.

LA BOTIGA PRINCIPAL

La botiga, a tenor del béns inventariats devia ser bastant gran. Tot i així el mobiliari no era molt divers, potser per no ser una apotecaria oberta al públic.

Just a l'entrada, hi havia un taulell gran d'álber amb dos calaixos (calaix i sotacalaix), amb panys i claus, i un armari. El més notable era, sens dubte, la gran prestatgeria, amb armaris, segurament entre els cossos i també a sota. Finalment, hi havia un taulell, anomenat “el taulell del dispensar”, que tenia dos armaris, l'Armari de les pólvores cordials i l'Armari de les píndoles, i dos armaris més a sota. Aquest taulell servia possiblement per despatxar les medicines.

Penjat del sostre, just sobre el gran taulell d'álber, un llumener de llautó. De ser el mateix que consta a l'inventari d'entre 1577 i 1584, tenia sis braços.

Per arribar als prestatges superiors, hi havia una escala de fusta (només consta als inventaris de 1526 i 1532).

Res hi havia per seure a la botiga; serà l'inventari de 1591 el primer que enregistrà cadires, tres de fusta, amb espatlles, i una altra de couro, que seguiran a la botiga si més no fins el 1649, data del darrer inventari.

Sobre el gran taulell d'álber

- El tinter

Damunt el taulell, hi havia un tinter. Hi era encara el 1564. Després deixà d'anotar-se, però el 1625, a la *rerabotiga*, n'hi hauria un de coure sense tap, potser el mateix.

- Els receptaris (les Concòrdies)

També sobre el taulell, el 1526 hi havia un receptari, sense especificar, que ja era costum que hi fos (“lo receptari acostumat”). Una esmena d'actualització del mateix inventari el ratlla, tot indicant que fou donat posteriorment de baixa, però, en lloc seu, d'acord amb una anotació també d'actualització, es col·locà “un receptari d'estampa vell”. Aquest receptari imprès vell podria ser el que hi havia a l'estudi el 1526, i que fou també ratllat a l'inventari a causa, segurament, d'haver passat al taulell de la botiga.

A l'inventari de 1532 el receptari vell consta encara sobre el taulell (és l'únic llibre de tot l'inventari).

Possiblement aquest receptari d'estampa era la Concòrdia de 1511.

Com a nota d'interès, el 1535, el Col·legi d'Apotecaris de Barcelona, acordà regalar la Concòrdia que acabava de fer imprimir (la segona, de 1535) a l'Hospital de Santa Creu (33).

D'acord amb l'inventari de 1553, eren dos els receptaris usats que eren sobre el gran taulell de la botiga. Eren, amb força seguretat, Concòrdies (potser una de 1511 i l'altra de 1535), ja que una rectificació d'actualització de l'inventari ratlla "Item dos receptaris ja usats" per afegir "Item una concòrdia del art nova". Segurament, per estar en mal estat a causa de l'ús, es varen llençar i se'n va adquirir una de nova, que seria lògicament una de 1535. Aquesta Concòrdia era encara a la botiga, el 1564.

L'inventari de 1591 registra dues Concòrdies, una de nova, ben segur que la de 1587, és a dir, la tercera i última edició, i una altra de vella, que potser era encara la de 1535. Però no eren ja a la botiga, sinó a la *rerabotiga*. El 1596 encara hi eren totes dues. El 1617 ja només "una concòrdia bona", que el 1645 era "una concòrdia dolenta", és a dir, en molt mal estat, però encara present el 1649.

- Les balances

Per pesar, el 1526, hi havia, sobre el taulell gran, unes balances petites i unes altres de "majoretas", amb una capsa amb els pesos. No eren les úniques de l'apotecaria; a la mateixa botiga, sobre el "taulell del dispensar", hi havia un dragmer amb les seves balances, i, a la cuina, unes balances grans.

El 4 març de 1531, d'acord amb una nota marginal afegida a l'inventari de 1526, se n'incorporaren dues més de balances al taulell, una altra de petita i una altra de "majoreta", essent les dues "majoretas" penjades del sostre. L'inventari de 1532 confirma la incorporació d'aquestes dues balances i també que les "majoretas" estaven penjades.

En els dos inventaris següents, de 1553 i 1564, consten igualment quatre balances, però la novetat és que les dues "majoretas" esdevenen grans, potser per diferent apreciació de la mida, o potser també, encara que no consta, perquè se substituïren.

L'inventari datable entre 1577 i 1584 desorienta força, tant pel que fa al nombre de balances com a la mida. En registra tres a la botiga, unes de molt grosses d'aram, unes de mitjancers, sobre el taulell, i unes altres de mitjanceres. Les molt grosses potser eren les que havien estat fins llavors a la cuina, i les mitjanceres les grans dels inventaris anteriors. En tot cas, es troben a faltar les petites, potser a causa d'un descuit de l'escrivà o perquè foren donades de baixa per velles.

A l'inventari de 1591, són vuit les balances (4 parells segons el document), quatre eren d'aram, i les altres quatre de llautó, de les quals una era gran i les altres tres estaven penjades del sostre.

Al cap de cinc anys, el 1596, ja només eres cinc les balances, dues d'aram, dues de llautó i unes altres penjades del sostre. El 1617, quatre, unes de grans d'aram, unes mitjanceres de llautó i dues de petites de llautó. El 1625, dues

balances d'aram grans i quatre balances petites de llautó, a l'igual que el 1645; d'acord amb l'inventari de 1645, totes aquestes balances tenien els seus pesos. A l'inventari de 1649, deixen de constar les balances petites de llautó.

- Els morters de coure

El 1526, a la botiga, hi havia tres morters de coure, un de petit, anomenat pindoler, amb la seva mà de coure, segurament sobre el taulell, i dos més, un de gran i un de "manual", col·locats sobre els seus pilons, cal suposar que a terra, amb quatre mans de ferro. El morter petit de coure, el pindoler, el 1532 estava trencat, però ja n'hi havia un altre de petit.

A l'inventari de 1553, originalment, es llegeix "Item tres morters de ferro rahanables ab quatre mans de ferro" (fou, potser, per error que s'anotà ferro en lloc de coure). L'*ítem* fou, posteriorment, rectificat, ratllant "tres" i "ferro" per anotar "dos" i "coure", afegint, a la vegada, "mes un morter de coure pindoler". Eren doncs, finalment, dos morters de coure raonables i un altre, també de coure, pindoler, amb quatre mans de ferro.

Com a incís, té força interès fer aquí esment de l'acceptació en comanda, no d'un inventari, sinó d'una partida, relacionada, possiblement, amb les rectificacions amunt dites, ja que dóna a conèixer el pes d'uns morters de coure pindolers.

L'apotecari Joan Montagut era que tenia al seu càrrec l'apotecaria l'11 de març de 1553, data de l'inventari inicial. Pocs dies després, el 14 d'abril de 1553, d'acord amb una anotació del propi Llibre d'Inventaris (Llibre 5, fol. 50r.), a més, acceptava en comanda "Item dos morters de coure nous dits pindolers les quals pesan dinou lliures". Aquest *ítem* fou ratllat després d'efegir-se "falte a son locament" i En el marge esquerra, s'anotà "nos troben los dos morters". Després, aquesta anotació fou també ratllada, i s'afegí "un morter de coure nou pindoler pese XI lliures".

A l'inventari següent, de 1564, es troben dos morters de coure raonables i un altre morter de coure pindoler, amb les quatre mans de ferro, però unes rectificacions d'actualització, sense data, donen a entendre que es produïren canvis: se substituïren els dos morters raonables per uns de nous, s'incorporà un altre morter pindoler i desaparegueren les quatre mans de ferro. Aquests canvis es troben clarament reflectits a l'inventari datable entre 1577 i 1584:

- un morter gran amb dues mans grans de ferro
- un altre de mitjancer amb dues mans mitjanceres
- dos morters petits, un per a dissoldre purgues, i l'altre pindoler, amb dues masses dretes.

El morter gran i el mitjancer, amb les seves mans de ferro, podrien ser dos morters grans amb les seves mans dels inventaris de 1591, 1596, 1617 i

1625, i el morter gran i el mitjancer amb les seves mans el de l'inventari de 1645.

Pel que fa als morters petits, el 1591, en lloc de dos, n'eren tres, a l'igual que el 1596, 1617 i 1625. Una nota d'actualització afegida a l'inventari de 1625, indica que un dels tres fou robat, i, potser per això, el 1645 tornà a haver-n'hi dos.

És notable observar que tots els morters de coure de tots els inventaris eren exclusivament a la botiga.

- Els tamisos

Possiblement també sobre el taulell, el 1526 hi havia tres tamisos, un per herbes i dos per cordials. Encara hi eren el 1564. Els inventaris posteriors palesen com, per l'ús, es van deteriorant i renovant, encara que amb tendència a augmentar. El 1645, n'arribaren a ser cinc.

- Els sedassos

Junt amb els tamisos, el 1526 hi havia tres teles petites de sedàs guarnides. No consten a l'inventari de 1533, però gairebé en tots els posteriors es registraren tres sedassos, petits o entre grans i petits. Tant els sedassos com els tamisos eren sempre a la botiga.

En el primer calaix del gran taulell

- La corporadora

Era de fusta, a l'igual que la seva mà. L'inventari de 1564 és el darrer que la cita.

- La bacina per tenir sucre

Era de llautó. L'inventari de 1526 és l'únic que l'anota.

- Els saquets d'aluda

L'inventari de 1526 no precisa quants n'hi havia. El de 1532 indica que eren quatre i petits. No consten en els inventaris posteriors.

Al sotacalaix del gran taulell

- Les bazines de llautó

Eren cinc el 1526, a l'igual que el 1532. El 1553, només quatre, totes bones, i, en lloc de ser al sotacalaix, estaven penjades dels prestatges de la

botiga junt amb un colador. Encara hi eren, junt amb el colador, el 1564. Després, segons l'inventari datable entre 1577 i 1584, passaren a la Cambra de Mossèn Oller.

El 1591 eren cinc, a la *rerabotiga*, tres de bones i dues de molt usades, a l'igual que el 1596. Després, el 1617 i 1625, ja només quatre, tres de dolentes i una de bona, i el 1645 només tres de dolentes.

- La capsa de fusta amb un pot de terra amb la confecció “nobilis”

Figura només en els inventaris de 1526 i 1532.

La “nobilis” era la *Confectio Alquermes* (confecció de quermes), que contenia, entre altres ingredients, lapislàtzuli, perles blanques i or bo, essent el *basis* seda tenyida amb quermes (34).

- Els potets de vidre amb pedres fines i peses

Eren, en total, vuit els potets de vidre que el 1626 eren al sotacalaix. Un contenia peses petites, i els altres pedres fines, com safirs, maragdes, granats gegants i margarites (perles), entre d'altres no especificades.

No consten en els inventaris posteriors, però en el datable entre 1577 i 1584, a la Cambra de Mossèn Oller, hi havia una caixeta petita ferrada amb el seu pany i clau, amb diversos potets de pedres “picades”.

A l'armari del gran taulell

- Les albúrnies amb confeccions

Arrenglerades, dins l'armari, el 1526, es trobaven set d'albúrnies amb confeccions:

Dia catolicon

Diaprunis simplicis

Cassia preparada

Dia rodion

Triaga, però estava buida (segurament, *Triaga de Ponsil*, d'acord amb els inventaris de 1553 i 1564)

Iera pigra i

Dia sene

Eren les mateixes que el 1532 (la de *triaga*, buida el 1526, potser havia perdut el rètol, ja que en el seu lloc s'inventaria una albúrnia buida); la de *Dia rodion* i la de *Iera picra* eren en aquells moments buides.

El 1553 n'hi havia dues més d'albúrnies, una de confecció *d'Amech* (*Confectio medicaminis Hamet. Secundum Ebenmesue*, a la Concòrdia de 1511)

i una altra de conserva violada. Totes nou hi eren encara el 1564. En els inventaris posteriors no consten en lloc.

Té força interès advertir que es raríssim, en tots aquests Inventaris de la Casa en estudi, que s'indiqui el contingut específic dels recipients. Aquestes confeccions, junt amb la “nobilis” (confecció de quermes), ja citada anteriorment, i la triaga i mitridat, que eren, con es dirà, a la prestatgeria, en pots de plom, són excepcions. Es fa difícil de donar una raó única per la qual aquestes confeccions en particular foren precisades. Tenen en comú ser les “grans” confeccions, per dificultat de preparació, per l'acció atribuïda o bé per prestigi de l'Art. Moltes eren alectuaris, confortatius, com ara la confecció de quermes, o solutius, com la *Cassia*, *Diacatholicon*, *Dia prunum simplicis*, *Dia sena* y *Hamech*. La Triaga magna i el Mitridat eren opiates, i la *Iera picra* una Yera, nom que prové del grec i que vol dir santa i gran (35).

Probablement, eren confeccions que no es preparaven a l'apotecaria de l'Hospital i que eren adquirides fora, potser en el Col·legi d'Apotecaris de Barcelona (36).

A la prestatgeria

- Els caixons

Eren dos els cossos de caixons de fusta que hi havia a la prestatgeria, un de quaranta-sis, vermells i barrats d'or, amb els seus títols, i un altre de trenta-set, brocats.

A partir de l'inventari datable entre 1577 i 1584, es deixa d'indicar que els quaranta-sis caixons eren vermells i barrats d'or, i que els altres trenta-set eren brocats. Eren, però, molt possiblement, els mateixos. Els inventaris posteriors els distingiran com a grans (els primers) i petits. El 1625 encara n'hi havia quaranta-sis i trenta-set, respectivament, però el 1645, quaranta-quatre, en lloc de quaranta-sis, i trenta-vuit, en lloc de trenta-set (un de més), a l'igual que el 1649. Aquest darrer inventari precisa que tant uns caixons com els altres eren quadrats.

- Les espàtules

El 1526, en un dels prestatges de la botiga, hi havia dues espàtules per fer emplastres i una altra per guarir. Una esmena d'actualització del mateix inventari modifica l'*ítem* a cinc espàtules de ferro, les mateixes que l'inventari de 1532. El 1553 en quedaven tres, però, a més, un espatuler de fusta de vuit, que encara es trobava a la botiga el 1649, amb vuit espàtules, tot i que, ben segur, no eren exactament les mateixes (en alguns inventaris en consten sis). Era normalment en un prestatge. Totes les espàtules eren de ferro.

- Els pots grans de terra blaus

A la prestatgeria, el 1526, es comptabilitzaren dos-cents seixanta pots blaus amb els seus títols. Eren, d'acord amb inventaris posteriors, grans i pintats de blau.

El nombre d'aquests pots, en el decurs dels anys, anà variant, augmentant o disminuint, arribant, el 1596, a dos-cents setanta-vuit. El 1645 n'hi havia encara dos-cents seixanta-tres (el 1649, només cent noranta-set, però podria tractar-se d'una errada d'anotació).

Possiblement, en aquests pots hi havia les drogues vegetals (arrels, llavors, fruits, etc.).

- Els pots de terra blaus mitjancers

A més dels pots blaus grans, el 1526, es trobaven, també a la prestatgeria de la botiga, cinquanta-sis pots petits blaus de confeccions. Segons l'inventari de 1532, contenien confeccions, conserves i unguents. En, realitat, d'acord amb els inventaris posteriors, eren mitjancers, dels anomenats de confecció. El 1596 encara hi eren tots cinquanta-sis. Potser per ruptura, el 1617 i el 1625 eren cinquanta-quatre, i el 1645 cinquanta. Tot i així, el 1649 eren seixanta-sis (setze de més).

- Els pots de terra de pintures diverses

El 1526, no tots els pots de terra de la prestatgeria eren blaus. N'hi havia també quaranta-sis d'altres colors amb els seus rètols. Potser molts eren “obra de malica” (Màlaga), si més no, s'arribà a escriure a l'inventari de 1526, encara que després és ratllà (“Item XXXXVI pots ~~obra de malica~~ altres pintures diverses ab sos títols”).

Tots hi eren encara el 1532, però deixaren d'anotar-se en els inventaris posteriors.

- Les capsas rodones per lletovaris

El 1526 hi havia quaranta-vuit “capsas rodones brocades aptes per a tenir letovaris ab sos titolls”. A l'inventari datable entre 1577 i 1584 hi eren encara, però en el següent, de 1591, en el seu lloc, consten cinquanta-quatre capsas de formes d'electuaris, que seran cinquanta el 1617 i cinquanta-nou en els inventaris següents.

- Els pots de plom

La triaga (sens dubte, la Triaga Magna d'Andròmac) i el mitridat eren en pots de plom, amb anses i tapa. Tos dos pots consten fins l'inventari de 1564. Són el únics pots de plom dels inventaris.

En els armaris de la botiga

Segurament, els anomenats armaris de la botiga formaven part del mobiliari de paret, integrats a la prestatgeria, entre cos i cos i a la base. En ells s'hi guardaven ampolles de vidre de xarops i aigües, i més tard també d'olis. Devien, en conjunt, tenir força capacitat, ja que, per exemple, el 1526, en total, hi havia cent trenta-dos ampolles, de les quals només vint-i-quatre eren petites.

- Les ampolles petites

L'inventari de 1526 registra vint-i-quatre ampolles petites sense precisar el contingut. El 1532 ja no hi eren.

- Les ampolles de xarops

Eren quaranta-set el 1526 i el 1532, quantitat que augmentà, arribant en alguns inventaris a cinquanta-set.

- Les ampolles d'aigües

Eren seixanta-una el 1526, a l'igual que el 1532 i el 1553. El 1564 només vint-i-nou, oscil·lant en els inventaris posteriors entre vint-i-vuit i trenta-tres. Possiblement, la forta davallada que reflecteix l'inventari de 1564 respecte al de 1553 (trenta-dos ampolles) fou per baixa en inventari, no per trasllat a una altra dependència de l'apotecaria, tal com es dedueix del total d'ampolles de tota l'apotecaria en un inventari i l'altre:

1553

54	ampolles de xarops dels armaris de la botiga
61	ampolles de diverses aigües dels armaris de la botiga
14	ampolles de diversos suc, a la cuina
28	ampolles d'olis entre grans i xiques, a la cuina
47	ampolles grans amb els seus títols, en les quals hi ha diversos xarops, a la rebotiga
204	en total

1564

50	ampolles de xarops en els armaris de la botiga
29	ampolles d'aigües dels armaris de la botiga
14	ampolles de suc entre altres coses, a la cuina
38	ampolles d'olis entre grans i xiques, a la cuina
47	ampolles grans de diverses coses, a la rebotiga.
178	en total

Sobre el taulell de dispensar

S'hi trobava molt poca cosa, segurament per no entorpir: un dragmer amb les seves balances, un caixó de divuit peses de diversos pesos i un reixat per fer saquets.

- Els dracmers

El 1526, en el “taulell del dispensar” hi havia un dracmer amb les seves balances petites. El 1532, fent cas de l'ordre d'inventari, era al taulell gran d'àlber, on potser hi continuà definitivament. D'acord amb l'inventari de 1553, tenia les peses en dos calaixos (l'inventari de 1564 només fa referència a un calaixet). L'inventari datable entre 1577 i 1584 precisa que els pesos eren medicinals (37).

Els inventaris posteriors el deixen de registrar (potser fou estimat com una balança petita més de sobre el gran taulell), fins el de 1645, en el que en consten dos d'usats.

- El caixó de les peses

A més de la capsa amb les peses de les balances de sobre el gran taulell d'àlber, el 1526, sobre el taulell “del dispensar”, hi havia un caixó amb divuit peses de diversos pesos. L'inventari de 1532 indica que eren vint el nombre de peses del caixó, però sense indicar els pesos ni llur naturalesa. L'inventari que les descriu és el datable entre 1577 i 1584. Eren de ferro i, en aquells moments, es trobaven en els dos calaixos del taulell gran:

Tres, de sis lliures i mitja cadascuna
Una, de quatre lliures
Tres, de tres lliures cadascuna
Dues, de lliura mitja cadascuna
Una, d'una lliura
Dues, de tres unces
Una, de dues unces
Una, d'una unça

Els inventaris de 1591, 1596 i 1617, fan referència només a una certa suma de pesos de ferro, sense especificar, però indicant que en conjunt podien pesar fins a 36 lliures; el de 1625, només fins a 12 lliures, i el de 1645, 24 lliures i mitja.

- El reixat per fer saquets

Consta només en els inventaris d'entre 1526 i 1564. Era de fusta.

A l'armari de les pólvores cordials (del taulell de dispensar)

- Els pots de vidre de pólvores cordials

El 1526 eren quaranta-vuit els pots de vidre, convenientment retolats, amb pólvores cordials. Eren blaus i d'altres colors. En els succesius inventaris, la quantitat de pots oscil·larà entre quaranta-sis i cinquanta-set.

- Altres pots de vidre

Excepcionalment, el 1526, s'inventariaren també tres pots de vidre blaus, un amb corall picat i els altres amb goma aràbiga (el propi inventari els ratlla, i no es troben en cap més inventari).

A l'armari de les píndoles

En realitat, l'armari de les píndoles i dels trociscs. Les masses de les píndoles eren en pots de terra blaus i els trociscs en pots de vidre.

- Els pots de terra blaus i de vidre

El 1526, en trenta-dos pots de terra blaus es tenien les masses de les píndoles, i, en catorze pots de vidre, els trociscs. El 1532, els pots de terra eren també trenta-dos, però els de vidre amb trociscs només dotze. L'inventari de 1553 perd precisió en indicar solament "en lo armari de las píndoles y trosichs ha quaranta y sinch pots entre de vidre y de terra". Els dos inventaris següents deixen, a més, de distingir entre pots de terra i de vidre: "en lo Armari de les píndoles hi ha trossichs quaranta quatre" (el de 1564) i "tres dotzenes y set pots petits en los quals y ha diverses pindoles y trosichos" (el datable entre 1577 i 1584). Però el de 1591 indica que eren quaranta-quatre els pots pindolers de terra i de vidre. En els següents inventaris tots els pots són de terra pindolers, oscil·lant entre quaranta-un i quaranta-tres pots.

Els dos armaris inferiors

Estaven destinats als unguents, que eren en albúrnies. A més, també dos pots de terra i una altra albúrnia petita pintats, però circumstancialment (no consten en aquest lloc en els inventaris posteriors).

- Les albúrnies d'ungüents

El 1526, 1532, 1553 i 1564, sempre onze les albúrnies de terra verdes amb unguents, amb els seus títols. L'inventari següent, el datable entre 1577 i

1584, ja no en registra cap, ni a la botiga ni en lloc de l'apotecaria. Observant que l'inventari de 1564 és també el darrer que registrarà les albúrnies amb confeccions de l'armari del gran taulell, és possible que en un moment determinat, tant unes albúrnies com les altres fossin donades de baixa, potser per velles. També, com es dirà, en aquests anys, deixaren també de registrar-se quatre albúrnies més, d'ungüents, que eren a la cuina. De tota manera, els inventaris de 1591, 1596 i 1617 tornaran a anotar-ne quatre, de terra, amb unguents, a la botiga (sense precisar el lloc exacte), que en seran cinc el 1625 i ja cap el 1645.

- Dos pots de terra i una albúrnia

Junt amb les onze albúrnies verdes d'ungüents, el 1526 hi havia dos pots de terra i una altra albúrnia petita. Potser contenien també unguents. En els inventaris posteriors ja no consten.

LA CUINA

D'elements fixes, una font amb pica. La dóna a conèixer el registre, en els inventaris de 1526, 1533, 1553 i 1564, d'una aixeta de coure per a la pica de la font.

També, un fogó per als alambins, segons es dedueix d'un *ítem* de l'inventari de 1532: "una porta de ferro per lo fogo dels alambis".

Per il·luminar, dues o tres, segons inventaris, llumeneres de ferro.

Era, de fet, l'obrador de l'apotecaria.

- els perols de coure

El 1526 eren cinc els perols de coure, dos de grans i tres de petits, a l'igual que el 1532. El 1553 en faltaven dos dels petits, però una esmena d'actualització de l'inventari indica que s'incorporà un altre perol nou de coure petit. Fins l'inventari de 1596 seran quatre els perols, dos de grans i dos de xics. El posteriors no en registraran cap.

Els primers inventaris indiquen que els perols eren de coure, però, possiblement eren d'aram, tal com anoten els inventaris de 1591 i 1596.

- Les caces de coure per fer lletovaris

Dues el 1526 i el 1532, una de gran i una de petita. El 1553 n'eren tres, una de gran i dues de "mitjanceres", i, segons una esmena d'actualització del propi inventari, se n'incorporà una altra de petita. En el de 1564 n'eren quatre, sense indicació de la mida, i una esmena d'actualització les augmenta a set. En els posteriors, d'annotades com específiques per fer lletovaris, cap.

- Les bromadores (esbromadores)

El 1526 i 1532, només una bromadora gran d'aram. El 1553 n'hi havia dues més de petites, que duraren molt poc, ja que una rectificació d'actualització de l'inventari de 1553 les ratlla. El 1564, a més de la bromadora d'aram n'hi havia una altra de llautó, més petita fent cas de l'inventari datable en 1577 i 1584, on encara consten totes dues.

En els inventaris de 1591, 1596 i 1617, consta només la bromadora d'aram, ja qualificada de dolenta el 1617. El 1625 encara hi era (l'*ítem* serà posteriorment ratllat), però junt amb una bromadora de llautó bona. El 1645 només una bromadora d'aram ja usada, que era, a diferència de les anteriors, a la botiga.

- Els alambins

Per destil·lar aigües, sis alambins grans. Encara hi eren tots sis el 1625. El 1645, només quatre.

A partir de l'inventari de 1591 s'indica que eren d'aram, i junt amb ells s'inventaria una copa també d'aram. D'acord amb l'inventari de 1596, cada alambí tenia uns ferros, segurament de suport.

- Les balances grans

Hi havia, a la cuina, el 1526, unes balances grans, a l'igual que el 1532 i 1553. Una nota posterior afegida a aquest darrer inventari indica que "lo guardarroba les té". Potser per això l'inventari de 1564 les descuidà, essent afegides posteriorment, al final de tot i amb lletra diferent, fent l'efecte que eren a la Cambra de l'apotecari.

L'inventari datable entre 1577 i 1584 ja no les registra a la cuina. Potser havien estat trasllades a la botiga, on llavors n'hi havia unes de molts grosses. Podria tractar-se de la romana que, excepcionalment, consta a l'inventari de 1596, al final de tot (a la *rerabotiga*), i de la qual se'n perd tot rastre en els inventaris posteriors.

- El marbre per fer emplastres

Per fer emplastres, el 1526, i encara el 1553, es disposava d'un marbre guarnit de fusta, amb els seus petges, trencat en tres trossos. Ja no consta a l'inventari de 1564.

- Les cineres per colar xarops

Eren tres de grans i una de petita el 1526. El 1532, 1553 i 1564, només dues. Segons l'inventari de 1564 eren de terra. Els inventaris posteriors no n'anoten cap.

- Els morters no metàl·lics

El 1526, a més dels morters de coure de la botiga, n'hi havia un de pedra a la cuina. El 1532 n'eren dos, amb dues mans de fusta, els mateixos, segurament, que el 1553, però llavors, a més, i també a la cuina, dos de marbre amb les seves mans de fusta. Els dos de pedra ja no hi eren el 1564.

A l'inventari datable entre 1577 i 1584, a la cuina ja no hi havia cap morter, però sí, a la rebotiga: un morter gran de pedra i un morteret petit de marbre amb la seva mà de boix, segurament un dels antics.

En els inventaris posteriors, a part dels morters de la botiga, només es registrà un morter de terra, amb el seu picamà de fusta, el 1591, 1596, 1917 i 1625.

- Les albúrnies d'ungüents per al *mal de sement*

El 1526 hi havia quatre albúrnies amb ungüents per al *mal de sement*, a l'igual que el 1532. L'inventari de 1553 només indica quatre albúrnies amb diversos ungüents sense especificar, però l'anotació fou posteriorment ratllada, i ja no consten en els inventaris posteriors.

- Les gerres de quatre anses

Tant el 1526 com en 1532 hi havia a la cuina cinc gerres de quatre anses, tres de grans i dues de xiques. El 1553 eren dotze i estaven plenes de diverses aigües. El 1564, nou per aigües destil·lades, que arribaren a ser tretze d'acord amb una esmena d'actualització de l'inventari. A l'inventari següent, el datable entre 1577 i 1584, ja no consten a la cuina les gerres de quatre anses. Possiblement havien estat trasllades a la rebotiga.

- La premsa per treure suc

Ja hi era el 1526, era gran i tenia el seu propi banc. Consta fins l'inventari datable entre 1577 i 1584.

El 1625 a la *rerabotiga* n'hi havia dues de premses, que eren de fusta, però s'ignora la mida i llur utilitat.

- Les mànegues per fer clarea

Només una el 1526. Dues, el 1532 i el 1553, però una esmena d'actualització d'aquest darrer inventari, les ratlla, i ja no en consta cap en els inventaris posteriors.

- Les xaroperes de terra

Per fer xarops, el 1526 i el 1532, quatre xaroperes de terra. El 1553 només tres, i el 1564 dues. L'inventari datable entre 1577 i 1584 n'anota set,

cinc de grans usades i dues de petites. Els inventaris posteriors no en registren cap.

- el banc per xaropar

Els inventaris de 1526, 1532 i 1553 registren un banc de fusta per xaropar. En els inventaris posteriors no consta.

Aquest banc no era l'únic que hi havia a la cuina; el 1526 i 1532 n'hi havia un altre (a més del de la premsa per extreure suc) sense funció específica, i el 1553 dos més. Cap consta a l'inventari de 1564; si, en canvi, un de "dolent" en el datable entre 1577 i 1584.

- Els fogons

A més del fogó dels alambins, a la cuina, el 1526, 1532, 1553 i 1564, hi havia un fogó de jueu de coure, que de ser el mateix de l'inventari datable entre 1577 i 1584, era gran i tenia tres cames.

L'inventari datable entre 1577 i 1584, a més del fogó jueu, n'anotà una altra, que era gran i de fusta (potser de llenya, o potser errà l'escrivà en escriure fusta en lloc de ferro). Cap d'aquests dos fogons consta a l'inventari de 1591.

Els inventaris de 1591, 1596, 1617 i 1625, registren només, a la *rerabotiga*, un fogonet petit d'aram. El de 1625 ratlla "aram" i anota "ferro", segurament per indicar que fou canviat. A l'inventari de 1645 es troba, a la botiga, segurament per error de l'escrivà, el fogó petit de ferro, i, a més, dos de grans, també de ferro.

- Les ampolles de suc

El 1526, a la cuina, eren vint-i-vuit les ampolles de diversos suc. El 1532, 1553 i 1564 només catorze, però una esmena d'actualització de l'inventari de 1564 indica que serien vint-i-cinc les ampolles de diversos suc i d'altres coses (sense precisar).

A l'inventari datable entre 1577 i 1584 ja no en consta cap, segurament, tal com es comentarà, perquè havien estat traslladades a la rebotiga.

- Les ampolles d'olis

Eren vint-i-set el 1526, vint-i-vuit el 1532 i 1553, trenta-vuit, entre grans i xiques, el 1564, i trenta-tres segons l'inventari datable entre 1577 i 1584. En els inventaris posteriors no consten ampolles d'olis a la *rerabotiga*. La raó, segons es dedueix, és que foren traslladades a la botiga. Així, si a l'inventari datable entre 1577 i 1584 no se'n troba cap d'ampolla d'oli a la botiga, en el de 1591 vint-i-nou, a l'igual que en el de 1596, en el de 1617 dinou, en el de 1625 vint-i-sis i en els de 1645 i 1649 trenta.

- Els coladors

Tant el 1526 com el 1532, a la cuina consta un colador d'aram foradat. El 1553 ja s'havia canviat per un de nou, i aviat, segons una rectificació d'actualització de l'inventari, n'hi hagué un altre. L'inventari de 1564 en registrà dos, arribant a ser-ne tres, i es feien servir per colar el sucre.

L'inventari datable entre 1577 i 1584 solament anota, a la cuina, un coladoret per colar gomes.

Tots els inventaris posteriors únicament registren, a la *rerabotiga*, una coladora gran d'aram.

- La readora de coure gran

Consta, només en els inventaris de 1526, 1532 i 1553. Devia ser una paleta per separar pasta de les parets dels recipients, és a dir, per escurar.

- El magay

Un de gran el 1526, probablement, el mateix dels inventaris de 1532 i 1553. No consta a l'inventari de 1564, però si, en canvi, dos de xics, també a la cuina. En els inventaris posteriors, cap en tota l'apotecaria.

Era una eina semblant a una aixada estreta, el ferro de la qual era, per una banda de tall horitzontal i per l'altra escalpel.

- El pagès

Inventariat el 1526 i 1532. Era de fusta, i, segurament, servia per penjar-hi un llum.

- Una pala de ferro

Consta a l'inventari de 1526 i en alguns de posteriors. Encara fou inventariada, a la *rerabotiga*, el 1645. Potser era per al fogó dels alambins.

LA REBOTIGA

Hi havia, potser en prestatges, vint-i-una gerres, entre grans i petites, per tenir aigües i olis, i quaranta-vuit ampolles grans de xarops, amb els seus títols. Eren, potser, els recipients que, per mida o manca d'espai, no cabien ni a la botiga, on, en els armaris, ja hi havia quaranta-set ampolles de xarops, i seixanta-una ampolles d'aigües, ni a la cuina, on hi havia vint-i-set ampolles d'olis. A més, dos "librells" mitjancers i dos capitells amb dues posts petites. Res més el 1526.

- Els “librells”

Només és l'inventari de 1526 que registra dos “librells” mitjancers. Un afegitó indica que un era trencat, i una esmena d'actualització ratlla l'*'tem* per per donar-los de baixa.

- Els capitells

Consten a l'inventari de 1526 dos capitells amb dues posts petites. Una esmena d'actualització els ratlla per donar-los de baixa.

- Les gerres d'aigües i olis

El 1526, hi havia a la rebotiga vint-i-una gerres, entre grans i petites, “algunes de cobertes altres no”, per tenir aigües i olis. El 1532 n'eren vint-i-dues. El 1553 i 1564, segons els inventaris, cap de gerra a la rebotiga.

L'inventari datable 1577 i 1584 registra, a la rebotiga, quaranta-vuit gerres, entre grans i petites, de quatre anses, en les quals hi havia diverses confeccions, conserves i unguents, i vint-i-quatre gerres més, grans i mitjanceres, de xarops i aigües. Devien ser noves, però potser no totes, ja que algunes podien ser les d'aigües destil·lades de la cuina de l'inventari de 1564.

L'inventari de 1591 registra a la *rerobotiga* gerres grans d'aigües i gerres de diversos xarops, però una ratllada fa il·legible les quantitats. El 1596 només hi havia sis gerres grans d'aigües i setze de diversos xarops. El 1617 i 1625, tres d'unes i nou de les altres. El 1645, nou gerres de confeccions i unguents, amb la seva aixeta, dotze gerres d'olis, quinze gerres de xarops i aigües amb aixeta i dues més sense aixeta. El 1649 les quantitats són semblants.

- Les ampolles de xarops

El 1526 eren quaranta-vuit les ampolles grans de xarops amb els seus títols, i una de menys el 1532 i 1553. L'inventari de 1564 en registra també quaranta-set d'ampolles grans, però ara de diverses coses sense especificar.

Aviat, és produí un notable augment del nombre d'ampolles. Una esmena d'actualització del propi inventari de 1564 indica que passaren a ser setanta-cinc les ampolles grans de diverses coses, i a l'inventari datable entre 1577 i 1584 en consten vuitanta-quatre de xarops i suc.

El 1591, en tota la *rerobotiga*, noranta-vuit ampolles grans de vidre de xarops (segurament també d'altres coses), a l'igual que el 1596; el 1617 només seixanta. El 1625, vuitanta-tres, però d'aigües (segurament de xarops i aigües), el 1654, seixanta quatre de xarops, suc i aigües, i el 1649 seixanta vuit d'aigües i xarops.

L'ESTUDI

El 1526, només un taulell petit de fusta, un banc, un llibre de comptes, un faristol ficat a la paret, en el que hi havia un “llibre nomenat omesue”, un receptari vell, un faristol per sobre el taulell i un cofre ferrat petit i vell. Molt poc, doncs, d'interès farmacèutic.

- El llibre de comptes

Tant a l'inventari de 1526 com el 1532, hi havia “un llibre de paper en lo qual se continuan los comptes den Gomar”. No consta en els inventaris posteriors.

Potser, en Gomar era un antic apotecari de l'Hospital (38).

- Una obra de Mesué

També a l'estudi, el 1526, es trobava una obra de Mesué, sense precisar, en un faristol ficat a la paret: “Un feristol ficat en la pared en lo qual ha un llibre nomenat omesue”. Era, sens dubte, una obra de Mesué. De tota manera, una nota posterior aclareix que “son hi los post sens lo libre”, és a dir, que hi havia les cobertes de fusta, però no el llibre, i una esmena posterior ratlla part de l'*ítem* per deixar només el faristol. A l'inventari de 1532 no consta ni el llibre ni les cobertes de fusta. Anys després, l'inventari de 1564 registrarà una altra obra de Mesué, al sobrestudi.

- El receptari vell

El 1526, a continuació dels dos *ítems* anteriors, fou inventariat “un receptari vell”, d'estampa segons una anotació de lletra diferent. Passà, com ja s'ha indicat anteriorment, a la botiga abans de 1532.

EL SOBRESTUDI

El sobrestudi devia ser més petit encara que l'estudi, i llur finalitat, fent cas dels béns inventariats, era un dormitori: un llit amb posts, banc i màrrega, un matalàs, un travesser, dues flassades, una de cardada i l'altra borronada, dos llençols, i una tauleta petita d'álber amb el seu capitell (una tauleta de nit).

Com a elements discordants per a ser un dormitori, només un post de lletovaris i una posteta de triturar les llavors amb el seu tallant, que potser eren allí per casualitat.

- La post de lletovaris

Consta, únicament, a l'inventari de 1526.

- La posteta i tallant per triturar llavors

Tant l'inventari de 1526, com els successius fins el de 1564, registren al sobrestudi una posteta per triturar llavors amb el seu corresponent tallant (rallant?). No consten en cap dependència de l'apotecaria en els inventaris posteriors.

LA CAMBRA DE L'APOTECARI

Era, sens dubte el dormitori de l'apotecari. Hi havia, el 1526, un llit amb posts i bancs i màrrega, amb dos matalassos i un travesser. De roba de llit, dues flassades cardades bones i dos parells de llençols. De mobiliari, un arribanc amb dos caixons, dues caixes ferrades, una altra caixa a manera de cofre i una tauleta petita. A la finestra, segurament per tapar la llum, unes cortines negres sotils. Finalment, tres peces d'escala.

LES INNOVACIONS

S'anoten, seguidament, les novetats (per naturalesa dels béns; no les renovacions de materials) que presenten els successius inventaris respecte a l'inventari primer, de 1526. Són molt escasses tenint en compte que són 123 anys els que separen el primer de l'últim inventari..

Del 1532

- Els neulers

Potser per descuit, el 1526 no se n'inventarià cap de neuler a l'apotecaria. El 1532, a la botiga, se'n trobaven cinc de ferro, i el 1553 un de sol, també de ferro. Aquest, segons anotacions afegides per diferents mans, era de pasta, molt dolent, i estava en poder del guarda-roba. A l'inventari següent, de 1564, no en consta cap.

L'inventari datable entre 1577 i 1584 en registra dos, però fer neules de sucre. Es trobaven a la cambra de Mossèn Oller.

Possiblement, el neuler dolent de pasta de l'inventari de 1553, tornà a la botiga, ja que el 1591 se'n registrà un de pasta molt dolent i que no es podia fer servir. Aquest neuler, o un d'ídntiques característiques, fou l'únic registrat en els inventaris de 1591 i 1617. El 1625, a la botiga, n'hi havia dos, un de ferro, segurament nou, i encara "el neuler de pasta dolent que no pot servir", però,

posteriorment, fou ratllat per donar-lo de baixa. A l'inventari de 1645 ja no en consta cap.

-La gresola (Gresol, dipòsit)

La registren només els inventaris de 1532, 1553 i 1564. Era penjada a la botiga.

- La caixa per les neules

Consta en una nota d'actualització de l'inventari: "A X de Satembra 1543 li fonch donada huna caxa per las neulas". No consta en inventaris posteriors.

Del 1553

- Les gerres de mel rosada colat

Eren dues que consten únicament en els inventaris de 1553 i 1564, a la botiga.

- El petit fons de llibres

Els dos primers inventaris, de 1526 i 1532, denoten una extraordinària pobresa de llibres. El 1526, com ja s'ha indicat, només hi havia dos receptaris, un sobre el gran taulell d'àlber de la botiga, i un altre de vell, d'estampa, a l'estudi, ambdós sense identificar, i una obra de Mesué, també a l'estudi, de la qual, aviat, únicament quedaren les cobertes de fusta. El 1532, solament un receptari vell a la botiga.

Els inventaris de 1553 i 1564, permeten parlar d'un petit fons d'obres farmacèutiques, però que es perdrà de cop en els inventaris posteriors.

L'inventari de 1553 registra, apart dels "dos receptaris ja usats" que eren a la botiga i que ben aviat foren substituïts per "una concordia del art nova", vuit obres, una, la primera, a l'Estudi, i les set restants a la Cambra de l'apotecari:

- "un libre Intitulat ortus sanitatis". Sens dubte, "Hortus sanitatis sive Tractatum herbarum, lapidum, animalium...", obra dels inicis del Renaixement.
- "un llibre anomenat Isach". Potser, "De febribus" o "De urinis".
- "un avissenia". Possiblement els Cànons d'Avicenna.
- "un altre llibre anomenat petrus debano". Sens dubte, una obra de Petrus de Abbano, potser "Conciliator".
- "un altre dit sarapio", que era de ploma. Segurament, un "Agregator" de Joannes Serapion.

- “un altre dit cathalicon”. Possiblement, una obra de Cathalicon (39).
- “un altre dit fisicorum” (“Phisicorum” segons l’inventari de 1564).
- “un altre dit acrisella lligat amb posts”. Podria tractar-se d’alguna edició de l’obra “Articella nuperrime impressa cum que plurimis tractatibus pristine impressioni superddidis...” (40). Inclou, com el seu títol indica, diversos tractats.

Tots aquests llibres, el 1564, eren al sobrestudi, però n’hi havia un de més, “un altre nomenat Joannis Mesue”, possiblement els Cànon.

L’inventari datable entre 1577 i 1584 ja no en registra cap d’aquests llibres, però el “Mesué” encara hi devia ser, ja que a l’inventari de 1596 s’annotà “un llibre intitulat Mesue molt vell”.

L’inventari de 1596 registra, a més, del “Mesué” i de les dues Concòrdies, un altre llibre “intitulat Dioscoridas y Laguna”. Era, amb seguretat, una edició de la “Matèria Mèdica” de Dioscòrides traduïda i anotada per Andrés Laguna. El 1617 fou inventariat com “un llibre dit dioscorides vell”, a l’igual que el 1625. A l’inventari de 1645 ja no consta cap llibre, llevat de la “concòrdia dolenta”.

- Els cofres per tenir drogues

Els inventaris de 1553 i 1564 registren, a la Cambra de l’apotecari, dos i tres cofres, respectivament, per tenir drogues amb les seves tancadures. Malgrat que una esmena d’actualització de l’inventari de 1564 indica que arribaren a ser-ne tres, no consten en els inventaris posteriors.

Del 1564

- Els alambins per fer aiguardent

L’inventari de 1564, a més dels sis alambins per destil·lar aigües que eren a la cuina, en registra dos d’aiguardent a la rebotiga. A l’inventari datable entre 1577 i 1584 només un, que era gran i d’aram, amb el canal també d’aram. En els posteriors no en consta cap.

- La cullera

Excepcionalment, l’inventari de 1564 registra una cullera de ferro, a la cuina.

- El lliurador

Un *ítem* afegit a l’inventari de 1553 indica que fou incorporat a la cuina “un liurador petit daram”. Aquest recipient, a manera de pala còncava, potser

es feia servir a l'apotecaria per trasbalsar pólvores o llavors a la balança. Hi era encara el 1564. No consta en els inventaris posteriors.

- El rall o ralladora per rallar codonys

S'inventaria a partir 1564, a la cuina, i consta a la *rerabotiga* fins l'inventari de 1625. Era gran i de ferro. Potser era encara a l'apotecaria el 1645, ja que s'inventariaren dos ralls, un de gran i un altre de xic.

- L'aixeta de coure de la gerra de l'aiguacuit

S'inventaria només el 1564, a la cuina.

Del datable entre 1577 i 1584

- Les caces

En aquest inventari, que és el primer on no consten les caces de coure per fer lletovaris, foren inventarides, també a la cuina, quatre caces, tres de grans i una de petita, sense indicació del material ni de llur funció específica. Podrien ser les mateixes, però el cert és que tampoc en els inventaris posteriors es troben caces de coure per fer letovaris.

En el de 1591, el següent, a la *rerabotiga*, en foren registrades set de caces, d'aram, tres de grans i quatre entre petites i mitjanes. El 1596, vuit, dues de grans, quatre de petites i dues de mitjanes; el 1617, sis, dues de grans, dues de petites i dues de mitjanes. En els tres inventaris posteriors baixaren a cinc, entre grans i petites.

- Les gerres grans per tenir ajudes

Eren dues, a la cuina, que consten només en aquest inventari.

- Les tisores

És el primer inventari que registra a l'apotecaria unes tisores. Eren a la cuina. De ser les mateixes que consten a la *rerabotiga* en els successius inventaris, eren unes tisores de sastre. A partir de l'inventari de 1625 foren qualificades d'usades, però eren encara a l'apotecaria el 1649.

- Els ampollots per tenir juleps

Únicament en aquest inventari consten "ampoliots pera tenir juleps", concretament, dues dotzenes, a la rebotiga.

És també l'únic inventari que fa referència a juleps. Potser en els anteriors i posteriors es comptabilitzaren junt amb les ampolles grans de xarops.

- L'olla gran d'aram per fer aiguacuit
S'esmenta només en aquest inventari, a la rebotiga.
- La gerra gran per tenir trementina
Consta només en aquest inventari, a la rebotiga.
- Els molls de ferro
Es trobaven a la rebotiga. En els inventaris de 1591, 1596 i 1617 no consten. Si, en canvi, uns molls, a la *rerabotiga*, en el de 1625, que es perden en els inventaris posteriors.
- El teler de fusta per fer sacs entrebatats
Es troba només en aquest inventari, a la rebotiga. En els anteriors, a la botiga, sobre el "taulell del dispensar", hi ha havia un reixat per fer saquets.
Els sacs, així com els saquets, devien servir per contenir herbes.
- Els barrals grans de vidre
Aquest inventari és també el primer que fa esment de barrals, quatre, de vidre, coberts d'espert, a la cambra de Mossèn Oller.
En els inventaris posteriors consten a la *rerabotiga*, augmentant i disminuint en nombre, però molt poc, oscil·lant entre quatre i vuit. Cap dels inventaris fa referència al contingut.
- Els alambins de vidre
A més del sis alambins per destil·lar aigües de la cuina, i del d'aiguarent de la rebotiga, aquest inventari n'anota dos més de vidre a la cambra de Mossèn Oller. No consten en cap més inventari.

Del de 1591

- La post de fusta i la ganiveta per les tauletes
Els inventaris de 1591, 1596, 1617 i 1625, registren, a la *rerabotiga*, una post de fusta per les tauletes, amb tres "manadors", i una ganiveta de tres pams de llarg per tallar-les. El 1617, la ganiveta consta ja com a dolenta.
- Els suplicacioners
Eren de ferro. Consten només en els inventaris de 1591, 1596, 1717 i 1625. Eren sempre a la botiga.

- Les caixes per tenir drogues

Es comencen a inventariar a la *rerabotiga* el 1591; n'eren sis. En els inventaris posteriors oscil·len entre tres i sis.

- L'arquilla (arqueta)

L'inventari de 1591 registra "una archilla ferrada ab pany y clau". Serà successivament inventariada fins el 1645. D'acord amb l'inventari de 1617, ja no tenia clau, i era molt usada, segons el de 1645.

Del de 1596

- Les olles d'aram per fer aiguardent

Una esmena d'actualització de l'inventari de 1591 ja les anota, i consten, a la *rerabotiga*, en els inventaris de 1596, 1617 i 1625. En aquest darrer, foren posteriorment ratllades.

Del de 1617

- El rall per rallar "micapans"

Consta exclusivament en els inventaris de 1617 i 1625, a la *rerabotiga*. Potser era encara a l'apotecaria el 1645, ja que se n'inventariaren dos de ralls, un de gran, que potser era el de rallar codonys, i un altre de xic.

Del de 1625

- El morter de plom de la botiga

Molt tardanament, a la botiga es trobava també un morter de plom. L'inventari de 1625 és el primer en enregistrar-lo. La mà era també de plom d'acord amb els inventaris de 1645 i 1649.

- La barra de ferro

S'inventaria a la *rerabotiga*, però el 1645, a la botiga.

- La raspa

Només a l'inventari de 1625 es troba una raspa per raspar banyes. Era a la *rerabotiga*.

- Les planxes de ferro per treure l'oli d'ametlles dolces
Consten únicament a l'inventari de 1625, a la *rerabotiga*.

Del de 1645

- Els barrals

Són novetat de l'inventari de 1645. N'hi havia:

- 14 de suc, amb els seus coves
- 8 guarnits d'espart
- 6 de petits, guarnits d'espart i d'una sola ansa

Eren a la *rerabotiga*. No consten a l'inventari de 1649.

- La rascla per treure l'oli d'ametlles dolces

Era a la botiga, tant el 1645 com el 1649. Tenia el mànec de fusta.

Del de 1649

- La pedra serpentària

Consta únicament en aquest inventari de 1649. Textualment: "una pedra per moldre pedra nomenada pedra serpentaria". És una pedra de color verdós amb taques fosques, un silicat magnèsic tenyit d'òxids de ferro.

4. CONSIDERACIONS FINALS

Des del punt de vista farmacèutic, la característica comuna de tots aquests inventaris és que se centren en l'utilatge i en els recipients en si, desentenen-se gairebé totalment de quins eren els simples i els medicaments confeccionals que hi havia. La causa és atribuïble a la raó de ser dels propis inventaris, l'acceptació i restitució dels béns, que degué fer estimar irrellevant el contingut. Aquesta limitació impedeix qualsevol anàlisi de les espècies de simples i medicaments. Per això, pot ser interessant remetre a un estudi de Jordi González d'un inventari molt incomplet de l'apotecaria de l'Hospital (de font directament notarial), datat el 21 de gener de 1585, en el qual sí que es detallen els simples i compostos (en total, només 179 *ítems*, corresponent cadascun d'ell a un recipient) amb indicació de la quantitat. L'autor fa una agrupació de les substàncies medicinals i assenjala la influència dels autors tradicionals de la Medicina en la terapèutica del segle XVI a Barcelona (41). D'aquest inventari, es pot dir ara que sembla correspondre a parts de la prestatgeria i als armaris de les píndoles i de les pólvores cordials de la botiga.

Aquesta limitació dels inventaris no impedeix, però, fer-se cabal de la gran quantitat de simples i de medicaments que hi havia a l'apotecaria de l'Hospital. Així, fent recompte de l'inventari de 1526, el resultat és el següent:

- Confeccions
 - 7 albúrnies, a l'armari del gran taulell de la botiga.
 - 56 pots petits blaus, a la prestatgeria de la botiga.
 - 2 pots de plom amb triaga i mitridat, a la prestatgeria de la botiga.
- Xarops
 - 47 ampolles, en els armaris de la botiga.
 - 48 ampolles grans, a la rebotiga.
- Aigües i olis
 - 61 ampolles d'aigües, en els armaris de la botiga.

- 21 gerres, entre grans i petites, per tenir aigües i olis, a la rebotiga.
- Pólvores cordials
 - 48 pots de vidre, a l'armari de les pólvores cordials.
- Masses de les píndoles
 - 32 pots de terra blaus, a l'armari de les píndoles.
- Trociscs
 - 14 pots de vidre, a l'armari de les píndoles.
- Ungüents
 - 11 albúrnies de terra verdes, en els dos armaris inferiors de la botiga.
 - 4 albúrnies per al mal de sement, a la cuina.
- Sucs
 - 28 ampolles, a la cuina.
- Simples (suposadament, no està indicat)
 - 46 caixons vermells i barrats d'or, a la prestatgeria de la botiga.
 - 37 caixons brocats a la prestatgeria de la botiga.
 - 260 pots blaus.
 - 3 pots de vidre, un amb corall picat i els altres amb goma aràbiga.
- Sense determinar
 - 46 pots de terra no blaus (d'altres colors), a la prestatgeria.
 - 24 ampolles petites, en els armaris de la botiga.

En total, 822 recipients contenint drogues, simples i medicines compostes.

En els inventaris posteriors, aquestes quantitats varien, potser amb certa tendència a augmentar. Tot i així, i deixant de banda puntualitats, es pot dir que es mantenen (42).

Pel que fa als estris propis de l'ofici, es donen les renovacions pròpies de l'envelliment per ús, i només en alguns casos particulars, com les balances i els morters, es pot parlar d'un augment del nombre. Per altra banda, la incorporació d'utilitatge i d'accessoris nous per naturalesa és molt reduïda.

Amb tot, es pot afirmar que la comparació de tots els inventaris ofereix una visió de l'apotecaria de l'Hospital molt estàtica. Els motius poden ser diversos. El fonamental pot ser que en el decurs dels 123 anys que abracen els inventaris, res succeí a nivell operatori que obligués a innovacions. Un altre motiu pot ser l'escàs interès en renovar i innovar que podien tenir els apotecaris al front de l'apotecaria, a causa del sentiment de transitorietat en el càrrec, propiciat, sobretot, per la baixa remuneració. A tot això es pot afegir, la natural política d'estalvi per part dels administradors de l'Hospital.

Tot i amb això, es pot argumentar un increment de l'activitat prenent com a indicatiu l'augment de personal que vivia a l'apotecaria.

En els inventaris de 1526, 1532, 1553 i 1564, només eren dos els llits, un al sobrestudi i un altre a la cambra de l'apotecari. A l'inventari datable entre

1577 i 1584 ja n'eren tres, un a l'anomenat estudi de la "bolta", un altre a la Cambra del fadrí, i un altre a la Cambra de Mossèn Oller. En continuaren essent tres fins l'inventari de 1645, on ja se'n registraren quatre.

Un altre aspecte de força interès que palesen aquests inventaris és la capacitat de l'apotecaria per preparar qualsevol tipus de medicaments. Cal només observar l'especificitat d'alguns estris i aparells:

- per fer lletovaris, dues caces de coure, una de gran i una altra de petita i una post.
- per destil·lar aigües, sis alambins grans.
- per fer emplastres, espàtules i un marbre guarnit de fusta que era trencat en tres trossos.
- per treure sucs, unes premses grans, amb el seu banc.
- per fer xarops, quatre xaroperes de terra, tres, cineres, coladors i un banc de fusta per xaropar.

Encara més específics:

- per fer aiguarent, alambins i olles d'aram.
- per fer clarea, mànegues.
- per fer neules, neulers i suplicacioners.
- per fer aiguacuit, una olla gran d'aram.
- per treure l'oli d'ametlles dolces, planxes de ferro.
- per rallar codonys, rall o ralladora.

Resta ja per acabar, preguntar-se si en resta alguna cosa de tot allò relacionat en aquells inventaris del segle XVI i XVII.

De l'antiga farmàcia de l'Hospital, avui la Reial Acadèmia de Farmàcia de Catalunya conserva una col·lecció de cent seixanta-dos pots d'apotecari, de diferents estils i èpoques, i quaranta caixes de fusta amb decoracions daurades i policromades estimades del segle XVIII (8).

Pel que fa als pots, potser sí que els dos més antics, del segle XV o XVI, dels anomenats "regalats", són restes d'aquell cos de dos-cents seixanta pots grans blaus que hi havia a la prestatgeria de la botiga el 1526. Pel que fa a les caixes, segur que cap, si és que les que es conserven són realment del XVIII.

He dit.

NOTES

- (1) R.A.: *La Farmacia del Hospital de la Santa Cruz. Importancia de su rehabilitación.* Circular Farmacéutica, V (44-45): 11-21 (1947).
- (2) *Inauguración de la Sede de la Real Academia de Farmacia de Barcelona. Discursos por los Doctores CASANOVAS, ISAMAT, ZÚÑIGA, BENAVENT y Ministro de Educación Nacional Excmo. Sr. Dr. D. JESÚS RUBIO GARCIA-MINA.* Real Academia de Farmacia de Barcelona, 1962. Pàg. 13.
- (3) J.I.V.(Jesús Isamat Vila): *Notas Históricas. La Farmacia del Hospital de la Santa Cruz de Barcelona.* Revista de la Real Academia de Farmacia de Barcelona, (8): 65-76 (1961).
- (4) Gómez Caamaño, J. L.: *La Caridad y el arte en la Farmacia de Barcelona.* Fulletó editat pel Col·legi de Farmacèutics de la Província de Barcelona el Nadal de 1974, com a *Suplemento de Circular Farmacéutica.*
- (5) Jordi González, Ramon: *La farmacia del Hospital de Santa Cruz.* A *El Hospital de Santa Creu y San Pablo.* Editorial Gustavo Gili, S.A. Barcelona, 1971. Pàg. 91-102. Fou editat també en versió catalana.
Jordi González, R.: *La botica del Hospital de Santa Cruz de Barcelona.* Boletín Informativo de Circular Farmacéutica. IX (89): 57-70 (1977).
Jordi González, R.: *Bases para un estudio de la evolución del medicamento en el Hospital de Santa Cruz (1793-1796), Hospital General de Barcelona (1812-1814).* Introducción. III Congrés d'Història de la Medicina Catalana. Lleida, 1981. VI, pàgs. 130-190. Id. Butlletí Informatiu de Circular Farmacèutica, XII (140): 91-97 (1981).
Jordi González, R.: *Inventario incompleto perteneciente a la botica del Hospital de Santa Cruz de Barcelona (21.1.1585).* Circular Farmacéutica, XL (275): 211-221 (1982).
- (6) Suñé Arbussà, J. M^a: *Le premier Formulaire Hospitalier Espagnol (1742) et l'un des premiers du monde.* Congrès International d'Histoire de la Pharmacie. Paris, 24/29-9-1973.
Suñé, José M^a: *Los formularios del Nosocomio General de Barcelona en el Siglo XVIII.* Medicina e Historia, (33): 8-26 (1974).
Suñé i Arbussà, Josep M^a: *Un formulari d'hospital barcelonés del segle XVII. El «Particulares Medicamentorum» de l'Hospital General de la Santa Creu de*

l'apotecari Joan Pasqual Llobet. Reial Acadèmia de Farmàcia de Barcelona. A) Sessió inaugural 1988. Pàgs. 12-21.

Acaba de sortir d'impremta l'edició facsímil de *Particulares medicamentorum...* (Barcelona, 1677), amb introducció del Dr. Josep M. Suñé Arbussà. Amb aquesta publicació, la Reial Acadèmia de Farmàcia de Catalunya, s'afegeix als actes commemoratius del 600 aniversari de la fundació de l'Hospital de la Santa Creu.

- (7) Carmona Cornet, Anna M. i Montagut, Robert: *Col·lecció de ceràmica de l'antiga farmàcia de l'Hospital de la Santa Creu*. Reial Acadèmia de Farmàcia de Barcelona. Barcelona, 1990.

Carmona Cornet, A.M. i Montagut, Robert: *Etude stylistique et mètrique des céramiques de la pharmacie-musée de l'ancien hôpital de la Santa Creu*. 30th International Congress for the History of Pharmacy. Praga, 1991.

Carmona Cornet, A. M.: *The Pharmacy Museum of the old Hospital de la Santa Creu in Barcelona*. Fifth Congress of the European Association of Museums of the History of Medical Sciences. 1991.

Carmona i Cornet, A.M. i Montagut, Robert: *La Farmàcia del antiguo Hospital de la Santa Cruz de Barcelona*. *El farmacéutico*, (191): 131-132; (192):75-77; (193): 104-106 (1997).

- (8) Carreras Ginjaume, E.: *Contribució a l'estudi de la terapèutica hospitalària del segle XIX*. *Revista de la Reial Acadèmia de Farmàcia de Barcelona*. 3a època Número 10, juny 1991, pàgs. 3-30.

- (9) *Reial Acadèmia de Farmàcia de Catalunya*. Fundació Uriach 1838. Barcelona, 1999. 22 pp.

- (10) Cal fer esment d'una important aportació que ha passat molt desapercebuda, en primer lloc per ser inèdita, però també per quedar molt amagada sota el títol *Farmacéuticos de Barcelona durante la primera mitad del siglo XIX*. Es tracta de la Memòria per a optar al Grau de Doctor d'Enric Padró Alcoverro, realitzada a la Càtedra d'Història de la Farmàcia i Legislació Farmacèutica de la Facultat de Farmàcia de la Universitat de Barcelona, iniciada essent professor d'Història el Dr. Jesús Isamat Vila i acabada sota la direcció del Dr. Josep M. Suñé Arbussà. La darrera de les tres parts, titulada *Los farmacéuticos del Hospital de la Santa Cruz*, és, bàsicament, un exhaustiu buidatge dels Llibres d'Actes de l'Administració de l'Hospital des del 1793 fins el 1849, aportant nombroses notícies sobre l'apotecaria i oferint la transcripció d'alguns inventaris, comptes i reglaments.

- (11) Una part del fons arxivístic es troba a la Biblioteca de Catalunya.

- (12) Un d'aquests llibres, el que s'inicia el 1564, fou força utilitzat per Danon, Josep: *Visió històrica de l'Hospital General de Santa Creu de Barcelona*. Fundació Salvador Vives Casajuana. Barcelona, 1978.

- (13) És deute de gratitud deixar constància de l'excel·lent tracte i assessorament rebut de l'Arxiu de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau durant tota la investigació, molt especialment per part l'arxivera Pilar Salmerón.

- (14) Cal fer notar que el títol fa referència a Hospital de Santa Creu, en lloc d'Hospital de la Santa Creu. La raó és que, en la documentació de l'època consultada, l'omissió de l'article la és una constant. Per aquest mateix motiu, en endavant, en context de l'època estudiada, es dirà Hospital de Santa Creu.
- (15) La sèrie "Inventaris" està subdividida en "Llibres" i "Documents". La Subsèrie "Llibres" comprèn "Encants (1513-1711)" i "Inventaris de la Casa (1509-1678)". La Subsèrie "Documents" aplega documentació molt tardana, dels anys 1919 i 1920, de l'Hospital de la Santa Creu, l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau, l'Institut Mental, Sant Llützer i Betlem.
- (16) Arxiu de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau. Manual Segon de Joan Torró (4-IX-1404/10-IV-1408). Fol. 6r.
L'any predit és el d'un document del foli anterior datat el 30 de setembre de 1404. A l'encapçalament del document, fou afegit, molt posteriorment a tenor de la lletra, el següent regest: "Guillem Sabet al hospital Comanda de les coses trobades en la botiga de la Apotecaria de dit Hospital".
- (17) Arxiu de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau. Manual Segon de Joan Torró (4-IX-1404/10-IV-1408). Fol. 89r.
El document és bastant extens, ja que primerament hi ha l'avinença en quant a temps de servei a l'apotecaria, que havia estat calculat malament per error, i, seguidament, l'apoca.
A l'encapçalament del document, fou afegit, molt posteriorment, el següent regest: "Hospital a Guillem Sabet deffinició dels temps regi la apotecaria de dit Hospital". Al principi de l'apoca, s'afegí "Guillem Sabet al Hospital apoca de 33 florins salari de un any" (és erroni).
Tant aquest document com el d'acceptació en comanda de 1404 són citats per Josep Danon a Op. cit. 12, pàg. 113. Textualment, aquest autor, fent una síntesi de tots dos, basada sens dubte en els regests, anotà, "Guillem Sabat féu comanda de les coses trobades en la botiga de l'apotecaria el 30 de setembre de 1404, i rebé, el juny de 1406, 33 florins del salari d'un any...". L'autor llegí Sabat i atorgà al primer document la data 30 de setembre de 1404, en lloc de 10 d'octubre de 1404.
- (18) Roca, Joseph M^a: *Ordinacions del Hospital de la Santa Creu de Barcelona (Any MCCCCXVII) copiades textualment del manuscrit original y prologades per...* Associació General de Metges de Llengua Catalana. Editorial Políglota Barcelona. Barcelona, 1920. Pàg. 54. L'autor ofereix la transcripció del document.
- (19) El carrer d'en Roca, existent encara amb el mateix nom, baixa des de la Porta Ferrisa fins Cardenal Casañas.
- (20) Roca, Joseph M^a. Op. cit. 18, pàg. 132. L'autor ofereix la transcripció del document.
- (21) Els antics «farmacèutics» barcelonins, en català, s'anomenaren primerament especiers o especiaires; més tard, a principis del segle XV, començaren a anomenar-se també apotecaris, nom que de mica en mica s'anà imposant sobre el d'especier fins arraconar-lo a mitjans del segle XVI. En canvi, en llatí, de bon principi i fins

molt més enllà del segle XVI s'anomenaren apotecaris. De fet, fins passat el 1.400 es fa molt difícil de trobar documentació pròpiament barcelonina redactada en català on consti el terme apotecari. És el terme especier o especiaire el que ocupa el seu lloc. Succeeix que els apotecaris dels documents llatins són els especiers dels documents en català. V., de Sorní, Javier i Suñé, José M^a: *Barcelona. Baja Edad Media. ¿Especieros o boticarios?*. Boletín de la Sociedad Española de Historia de la Farmacia. XXXIV (136): 139-150 (1983).

- (22) Josep M. Roca, a op. cit. 18, transcrivé íntegrament les Ordinacions de 1417, que trobà a l'Arxiu de la Casa de Convalescència de Barcelona. Avui, el Còdex es troba a l'Arxiu de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau.

El passatge anotat és còpia d'aquesta transcripció de Josep M. Roca.

L'ordinació continua indicant les funcions i obligacions de l'especier. Aquest havia de procurar tot el necessari a l'obrador i tenir en bon estat tant els estris com els productes. Tres cops l'any, cada quatre mesos, en presència dels metges i barbers, havia de retre comptes amb l'escrivà de ració. En cada reconeixement havia de fer inventari i anotar tot el que calia comprar per al quadrimestre següent. El comprador de fet era l'especier, el receptor l'encarregat de pagar, no sense que abans l'escrivà de ració estengués un albarà. L'especier tenia prohibit subministrar medecines a cap assalariat de l'hospital, encara que fos ordenat pels metges i barbers, llevat d'ordre expressa dels administradors i de l'escrivà de ració.

També en el capítol dels "Metges e barbers" les Ordinacions fan esment de l'especier. Obliguen als metges a visitar dos cops al dia als malalts de l'Hospital, un al matí i l'altre després de dinar, prescrivint les medecines en presència de l'escrivà de ració i dels infermers i anotant les receptes de pròpia mà en el Llibre de l'Especier. Aquest llibre havia de servir, a més, de justificant de l'especier al retre comptes de les existències de l'obrador.

- (23) A continuació de la nota, ni ha una altra de resposta de l'escrivent, en un to entre irat i burleta:

"Ma par a mi scrivent incògnit vuy rebent los Inventaris del present Hospital que la nota alt feta per lo molt prudent y corredor de Vicis lo Senyor Sebastia Roger matriculat y prothoscrivent en materia de confussio, es molt erroneament feta pel [qui] ab tanta curiositat fa notas y ab ellas posa ordre en las cosas, sens ell mateix executar las y posar las en observança per que si se miran los inventaris per ell presos ab ells trobaran la major confussio del mon que apenas sabran decernir la claritia que ell vol y ordena se tinga en tal recepciones de inventaris, ya li pus qui vol posar orde y lleys en las cosas sens ell mateix qui [] las mans observar las me [] just titol y raho se li pot dar los titols del alt dits en materia de confussio pus que ab confussio may se sap la veritat. Lo que era son intent digau la gent".

- (24) D'acord amb el fulletó institucional de la Reial Acadèmia de Farmàcia de Catalunya editat el 1999 (Op. cit. 9, pàg. 12), d'aquest període de 132 anys, es coneixien només, cinc apotecaris: "...Joan Targell (1568), Jaume Figueres (1569), Montserrat

Torres (1570), Montserrat Oller (1571 i 1576), Antoni Pisa (1564, 1572 i 1576) que ens ha deixat un inventari...”. Les dates són concordants, llevat només d’una, la d’Antoni Pisa el 1564. Aquest apotecari, d’acord amb el Llibre d’Inventaris número 7, iniciat precisament amb l’inventari de 1564 (essent llavors l’apotecari Antoni Palou), tingué a càrrec seu l’apotecaria de l’Hospital entre el 3 d’octubre de 1572 i el 18 de febrer de 1576. Possiblement, l’assignació de la data 1564 a Antoni Pisa es basa en Danon, Op. cit. 12, pàg. 114, que en ocupar-se d’aquest inventari, i després d’anotar-ne alguns *Items*, sembla indicar que en el moment de fer-se, el 1564, era Antoni Pisa l’apotecari.

- (25) Jordi, R.: *Notas sobre la actuación del Colegio de Boticarios de Barcelona contra el intrusismo registrado durante el período 1533-1568 (VII)*. Circular Farmacéutica, XLV (293): 61-64 (1987).
- (26) Arxiu de l’Hospital de la Santa Creu i Sant Pau. Llibres d’Actes de l’Administració. Acta del 20 d’octubre de 1820. Aquesta reimplantada condició, però, ja va durar poc, i alguns farmacèutics visqueren amb la seva esposa a l’Hospital. Aquest fou el cas de l’Apotecari Major Josep Viñolas Bager, que el febrer de 1838 feu renúncia per tenir la dona a punt de part i estimar que l’habitació que ocupaven no reunia condicions, ni per donar a llum ni per un augment de família (Acta del 19 de febrer de 1838).
- (27) Danon, Josep: Op. cit. 12, pàg. 114-115.
- (28) Seria, si més no fins ben entrat el segle XVIII, l’oficial de l’Hospital més ben retribuit. El metge en cap cobrava 70 lliures, el mestre cirurgià major 60, el racional, l’escrivà major i el mestre d’expòsits 50, per fer esment dels de major salari. V. de Danon, Josep, Op. cit. 12, pàg. 58.
- (29) Sorní Esteva, Xavier. *Pasqual Pérez, de Fadri Major de l’apotecaria de l’Hospital de Santa Creu de Barcelona, a prevere i infermer (Segle XVIII)*. Butlletí de la Societat d’Amics de la Història i de la Ciència Farmacèutica Catalana. X (25): 44-47 (2001).
- (30) Suñé i Arbussà, Josep M^a: *Un formulari d’hospital...* Op. cit. 6.
- (31) Suñé, José M^a: *Los formularios del Nosocomio...* Op. cit. 6.
- (32) Jordi González, R.: *La Tarifa del Colegio de Boticarios de Barcelona. Año 1588*. Circular Farmacéutica. XL (276) 313-325, (277) 402-430 (1982).
Mocholí Ripoll, Nuria: *Tarifas de Medicamentos en Cataluña*. T.D. Inèdita. Universitat de Barcelona. Facultat de Farmàcia. Barcelona, 1986. A la pàgina 74 reproduceix el foli de la tarifa on consta l’anotació indicada.
- (33) Jordi, R.: *Relaciones del colegio de Boticarios de Barcelona con los médicos de la ciudad y sus relaciones con la tríaca (1531-1574) (IX)*. Circular Farmacéutica, (296): 305-326 (1897).
- (34) Duch i Torner, M. Montserrat: *La Concòrdia dels apotecaris de Barcelona de 1511. Estudi, transcripció i traducció*. Fundació Uriach 1838. Barcelona, 2000. Pàg. 70-71.

- (35) Castell, Fray Antonio: *Theorica y practica de boticarios en que se trata de la arte y forma...* Barcelona, 1592. Pàgs. 125-183.
- (36) El gener de 1531, el Col·legi acordà de fer una caixa per guardar-hi les composicions medicinals més imprescindibles, les més notables i les que tenien més perill d'estar mal fetes, i també els simples més importants i difícils de conèixer, així com els diners. La finalitat era poder proveir als apotecaris, tant de la ciutat com forans, i també als droguers i demés persones precisades. Algunes de les composicions manades fer de bon principi, eren la Triaga Magna, el Mítridat, la Confecció de quermes, entre moltes altres. Segurament, abans ser acordada la caixa, el Col·legi ja proveïa de composicions fetes per la pròpia Art als apotecaris, ja que en l'acord s'indica que s'hi havien de guardar les composicions ja fetes i les que s'anessin fent en l'esdevenidor. Veure:
- González y Sagrañes, Miquel: *Contribució a la Historia dels Antics Gremis dels Arts y Oficis de la Ciutat de Barcelona. Volum primer ("Agullers-Apotecaris-Argenters")*. Barcelona, 1915. Pàgs. 69-85.
- Jordi, R.: *Elección de cargos en el Colegio de Boticarios de Barcelona (1531-1574) (VIII)*. Circular Farmacèutica, XLV (295) 213-234 (1987).
- Mata Ventura, Víctor i Sorní Esteva, Xavier: *L'inventari de la caixa del Col·legi d'Apotecaris de Barcelona de l'any 1552*. Butlletí de la Societat d'Amics de la Història i de la Ciència Farmacèutica Catalana. II (2) 39-46 (1993).
- (37) El pes medicinal era de nou dracmes per unça o dotze unces de nou dracmes per lliura. V. González y Sagrañes, Miquel: *Contribució a la Historia dels antichs Gremis dels Arts y Oficis de la Ciutat de Barcelona. Volum Primer, "Agullers-Apotecaris-Argenters"*. Barcelona, 1915. Pàg. 76.
- (38) Un apotecari anomenat Pere Gomar fou Conseller de la ciutat de Barcelona l'any consular 1525-1526. V. Op. cit. 37, pàg. 114.
- (39) Segons Manlis de Bosco, va escriure una obra titulada "Lumen malelucens". Notícia facilitada per la Dra. M. Montserrat Duch Torner.
- (40) Podria ser, per exemple, l'edició de Lió de 1534. "... Petri Valentini Hispani ad lectorem herastychorum... (impensum per Joannem Cambray alias Moylin. Impenssis vero... J. Francisci de Giunta)". Referència extreta de l'obra de Suñé, José Maria i Mendoza, Maria Luisa: "Libros de interés histórico-farmacéutico (anteriores a 1850) en las Bibliotecas Universitarias de Granada". Cuadernos de Historia de la Farmacia. Universidad de Granada, 1976. Pàg. 72.
- (41) Jordi González, R.: *Inventario incompleto...* Op. cit. 5.
- (42) Un càlcul mínimament ajustat esdevé gairebé impracticable perquè en moltes ocasions un total de recipients correspon a més d'un tipus de medicament, sense precisar-se quants corresponen a un i quants a un altre. També, perquè hi ha casos que és notori que errà escrivà.

**DISCURS DE CONTESTACIÓ AL D'INGRÉS DEL DR.
XAVIER SORNÍ ESTEVA A LA REIAL ACADÈMIA DE
FARMÀCIA DE CATALUNYA**

Pel Dr. Josep Mª Suñé Arbussà,
acadèmic de número.

**Molt Il·lustres Senyors Acadèmics,
Senyores i Senyors,**

La Reial Acadèmia ha considerat oportú encarregar-me la contestació al discurs d'ingrés com acadèmic de número de la Corporació del Dr. Xavier Sorní Esteva. És per mi una satisfacció acadèmica i personal, acadèmica perquè sempre ho és per un acadèmic rebre un encàrrec de l'Acadèmia, i personal per la trajectòria en part coincident de la meua docència amb la formació del Dr. Sorní.

El Dr. Sorní és un vilanoví de naixement i de vida, no sols per haver-hi nascut i viscut sense interrupció, sinó també per haver-s'hi mogut activament dins els camps culturals amb estudis, xerrades, publicacions, etc.

El Dr. Sorní cursava la carrera de Farmàcia a la Facultat de Barcelona on s'hi graduava el 1977 amb una tesina sobre la Filatèlia i la Farmàcia que jo li dirigia, treball que anys després ampliava fins a presentar com a tesi doctoral el 1981, que també li vaig dirigir, que mereixia la màxima qualificació. Recordo el llarg i elogiós comentari que li dedicava la *Revue d'Histoire de la Pharmacie* francesa, sens dubte la número 1 del món en la seva especialitat, de la ploma del conegut historiador Pierre Julien.

Després va continuar col·laborant a l'anomenat primerament Departament d'Història de la Farmàcia i Legislació Farmacèutica, després Departament de Farmàcia i, finalment, Departament de Farmàcia i Tecnologia Farmacèutica, Unitat d'Història de la Farmàcia i Legislació Farmacèutica.

L'any 1979 publicava el seu primer treball sobre "Marcofilia farmacèutica espanyola" en el malauradament desaparegut *Boletín de la Sociedad Española de Historia de la Farmacia*, que firmàvem conjuntament, així com altres 8 que publicava fins l'any 1985, que ell elaborava i que jo dirigia i/o corregia. El seu tercer treball ja el dedicava a un tema d'història de la farmàcia catalana ("Un boticario barcelonés del siglo XIII-XIV"), camp en el que s'ha convertit en un gran especialista. Fins avui en porta publicats 43 treballs d'investigació, altres 7 que estan en premsa, 22 que ell anomena de divulgació farmacèutica, 19 d'investigació històrica local, tres llibres, dels que cal destacar el magnífic

“Apunts d’un segle del Col·legi de Farmacèutics de la Província de Barcelona”, encàrrec del dit Col·legi presentat per l’autor en sessió extraordinària a la seu del Col·legi i distribuït a tots els col·legiats, i cinc participacions en llibres col·lectius; el llibre del centenari és interessant no sols per la molta informació gràfica que proporciona sinó més encara pel seu contingut que informa abastament del que feren i lluitaren els que ens precediren els darrers cent anys en l’exercici farmacèutic a la província.

El Dr. Sorní s’ha especialitzat principalment en l’estudi de la Farmàcia catalana a l’Edat Mitjana, sens dubte el període més desconegut per difícil, i les seves aportacions són referent indispensable pels que volen conèixer o estudiar aquella època. A mi, especialment, va colpir-me agradablement la publicació l’any 1991 del treball “Sobre el pretendido ámbito de *Pharmacopoeia Matritensis* y la no oficialidad de *Pharmacopea Catalana*”, atrevint-se a desfer les afirmacions transmeses d’uns a altres durant anys sobre la obligatorietat de la *Pharmacopoea Matritensis* a tot Espanya i per tant primera amb aquest paper, demostrant no ésser cert ja que mai va ser-ho per exemple a Catalunya; com a conseqüència defensa la vigència de la *Pharmacopea Cathalana* de Joan d’Alòs, considerada tradicionalment una farmacopea no oficial i per tant no obligatòria, quan va ser-ho molts anys a Catalunya. El treball del Dr. Sorní demostra el molt important que és atrevir-se a trencar mites que es transmeten d’uns als altres sense ésser veritats històriques.

El Dr. Sorní pertany a societats científiques diverses, no sols d’Història de la Farmàcia, i en totes ha procurat integrar-s’hi i treballar-hi, formant part de seccions, juntes, comissions, comitès organitzadors de congressos i trobades, en els que també ha participat activament amb les seves comunicacions; fins 23 congressos, 15 conferències, 7 taules rodones o ponències, 2 premis.

Però no puc oblidar mencionar el seu treball a l’Acadèmia. Des que va prendre possessió com acadèmic corresponent l’any 1997 amb l’interessant discurs titulat “El carrer dels apotecaris a la ciutat de Barcelona”, ha intervingut activament en activitats acadèmiques, no sols assistint als actes organitzats per la Corporació, sinó també amb tasca personal. Destacaré la col·laboració amb la bibliotecària i acadèmica de número Dra. Carme Morales en la preparació i edició del *Full informatiu* que cada quatre mesos reben els acadèmics; en l’ajut al secretari Dr. Ylla-Català en la seva tasca al front del Museu Cusí de la Farmàcia, col·laborant en la direcció, fent el catàleg informatitzat de la col·lecció de segells, classificats i avaluats, en la preparació del catàleg lliurat el dia de la inauguració de l’ampliació del museu, en una paraula, acompanyant-lo gairebé un cop a la setmana per a dirigir les tasques sobre el terreny. També ha organitzat i millorat el programa d’informatització de la Biblioteca de l’Acadèmia. En una paraula: un gran i eficient col·laborador.

* * *

El Dr. Sorní ens obsequia amb una perla per a la Reial Acadèmia de Farmàcia de Catalunya: ens descobreix com era l'apotecaria de l'Hospital de la Santa Creu, el nostre hospital, entre el segon quart del segle XVI i el segon terç del segle XVII.

Ens parla de l'aportació al tema de varis acadèmics com el Dr. Jesús Isamat Vila, un dels fundadors i que més treballà en els inicis de la Reial Acadèmia, que l'any 1961 publicava a la nostra revista "*Notas històricas. La Farmacia del Hospital de la Santa Cruz de Barcelona*". El Dr. José Luis Gómez Caamaño, membre de la Junta bastants anys, que publicava "*La caridad y el arte en la Farmacia de Barcelona*". I principalment el Dr. Ramon Jordi, com els anteriors acadèmics de número, que l'any 1971 col·laborava en el llibre "*El Hospital de Santa Creu y San Pablo*" amb un capítol titulat "*La farmacia del hospital de Santa Cruz*" en el que reproduïa vèries fotografies de la mateixa de primers de segle, l'any 1977 a "*Circular Farmacèutica*" amb "*La botica del Hospital de Santa Cruz de Barcelona*", l'any 1981 amb una comunicació al III Congrés d'Història de la Medicina Catalana celebrat a Lleida amb "*Bases para un estudio de la evolución del medicamento en el Hospital de Santa Cruz (1793-1796), Hospital General de Barcelona (1812-1814). Introducción*" i l'any 1982 amb "*Inventario incompleto perteneciente a la botica del Hospital de Santa Cruz de Barcelona*". L'acadèmica de número Dra. Anna M. Carmona aportava el catàleg de la "*Col·lecció ceràmica de l'antiga farmàcia de l'Hospital de la Santa Creu*" (1990), "*La pharmacie-musée de l'ancien hôpital de la Santa Creu de Barcelona*" i "*La farmacia del antiguo Hospital de la Santa Cruz de Barcelona*" (1997). També el Dr. Enric Padró Alcoverro, a la tesi doctoral que va començar a dirigir el Prof. Isamat i vaig acabar jo al meu retorn de Granada (1977), dedica la tercera part als farmacèutics de l'Hospital de la Santa Creu i en ella, com diu molt bé el Dr. Sorní, fa "un exhaustiu buidatge dels llibres d'Actes de l'Administració de l'Hospital des de 1793 fins el 1849, aportant nombroses notícies sobre l'apotecaria i oferint la transcripció d'alguns inventaris, comptes i reglaments".

El Dr. Sorní, modestament, no assenyala que ell també fa un temps que es dedica a estudiar el passat de la nostra Farmàcia i aquest mateix any ha publicat al "*Butlletí de la Societat d'Amics de la Història i de la Ciència Farmacèutica Catalana*" un treball titulat "*Pasqual Pérez, de Fadri Major de l'apotecaria de l'Hospital de Santa Creu de Barcelona, a prevere i infermer (segle XVIII)*".

Em consta que durant aquest darrer temps ha acumulat gran nombre de notes, fitxes, fotografies, plànols i documentació relacionats amb la farmàcia de l'Hospital del que ens ha ofert una primícia en el discurs que ha llegit.

Treballar amb documentació dels segles XV a XVII no és gens fàcil. Vol formació en llatí i paleografia, vol dedicació, vol paciència, vol capacitat d'interpretació sempre agosarada, en una paraula, vol moltes hores per poder-

ne treure l'entrellat. I ell ho ha aconseguit. No en va és un especialista de la Farmàcia catalana a l'edat mitjana.

Ens ha descobert que hi havia apotecaria pròpia, que no era el més freqüent perquè molts hospitals d'aquella època tenien el servei contractat a apotecaris de la població, ens dóna una relació gairebé exhaustiva dels apotecaris que varen atendre-la, 52 en 131 anys, tots homes, malgrat dos d'ells dir-se Montserrat de nom, estudia els inventaris i en dedueix les dependències, el mobiliari i els estris, que ens diuen que no era una apotecaria qualsevol sinó important con ho requeria la importància de l'Hospital. Les dades procedeixen de la dotzena de llibres d'Inventaris dels oficials i dels béns pertanyents a l'hospital on hi consten les acceptacions dels nous oficials i les substitucions dels que finien la seva tasca.

Que bonic i interessant és llegir tot el que ens explica de les balances, dels morters de coure, dels tamisos, dels sedassos, de la corporadora, de la bacina pel sucre, dels saquets d'aluda, de les bacinies de llautó, dels potets de vidre amb pedres fines, de les albúrnies amb confeccions, de les espàtules, dels pots grans i dels mitjancers de terra blaus, de les capsas rodones per lletovaris, dels pots de plom, de les ampolles de xarops i d'aigües i d'olis, dels dragmers, dels caixons de peses, de les albúrnies d'ungüents, dels perols de coure, de les caves de coure per fer lletovaris, de les bromadores, dels alambins, del marbre per fer emplastres, de les cineres per colar xarops, dels morters no metàl·lics, de les gerres de quatre anses, de la premsa per treure sucs, de les mànegues per fer clarea, de les xaroperes de terra, del banc per xaropar, dels coladors, del magay, de la pala de ferro, dels librells, dels capitells, de la post de lletovaris, de la posteta i tallant per triturar llavors, dels neulers, de la gresola, de la cullera, del lliurador, del rall o ralladora, de l'aixeta de coure de la gerra de l'aiguacuit, de l'olla gran d'aram per fer aiguacuit, de la gerra gran per tenir trementina, de les tisoires, dels molls de ferro, dels barrals grans de vidre, del post de fusta i la ganiveta per les tauletes, de les caixes per tenir drogues, dels barrals, de les planxes de ferro per treure l'oli d'ametlles dolces, etc.

Personalment m'interessava l'apartat de llibres, però malauradament és el més pobrament inventariat. Hem tingut ocasió d'estudiar altres inventaris d'hospitals amb un bon detall de llibres existents. Aquí no és així malgrat que s'ofereixen alguns trets. A l'inventari de 1526 és diu que damunt el taulell hi havia un *receptari*, "*lo receptari acostumat*", que el Dr. Sorní pensa que era la *Concòrdia de 1511* ja que el Dr. Ramon Jordi explica que el Col·legi d'Apotecaris de Barcelona va acordar regalar l'any 1535 un exemplar de la *Concòrdia* recent impresa, la segona edició, a l'Hospital de la Santa Creu, que figura als inventaris següents, més ben dit, dos exemplars a l'inventari de 1553 que el Dr. Sorní creu eren les de 1511 i 1535. A l'inventari de 1591 n'hi figuren dues, una d'elles "nova", que pensa el Dr. Sorní que era ben segur la tercera i darrera edició, la de 1587, que es mantenia a l'inventari de 1649.

A l'inventari de 1553, apart dels dos receptaris, hi figuren altres vuit llibres, entre ells un "*Hortus Sanitatis*", un Avicenna (probablement els *Canons*), un Petrus de Albano i un Serapion. Curiosament no apareix el "*Liber in examen apothecariorum*", de Pere Benet i Mateu, editat a Barcelona el 1521, que també ha estat objecte de les nostres recerques. A l'inventari de 1596 apareixen un Mesuè i un Dioscòrides de Laguna.

El Dr. Sorní comença el treball que ha exposat l'any 1526, és a dir 125 anys després de la inauguració de l'Hospital el 1401, i acaba el 1658, és a dir uns 260 anys abans de traslladar-se on és avui com Hospital de la Santa Creu i Sant Pau. Del primer període coneixem dues Ordinacions, les de 1417 que transcriu Roca i les de 1533 que transcriu Isamat. Sens dubte seria interessant estudiar totes les Ordinacions de l'Hospital pel que fa a l'especieria o apotecaria. No sols donaria més llum a la tasca encomanada a la farmàcia d'aquell temps sinó que ajudaria més encara a la distinció entre les denominacions d'especier, apotecari i farmacopola que comenta el Dr. Sorní en el seu discurs i que ja havia deixat molt clar en el treball que publicava el 1983 amb el títol de "*Barcelona Baja Edad Media. ¿Especieros o boticarios?*" en el Boletín de la Sociedad Española de Historia de la Farmacia, que firmàvem conjuntament malgrat que ell era l'autor de la recerca.

Del període posterior a 1658 tenim notícies fragmentàries entre les que, ja ha comentat quelcom el Dr. Sorní, hi ha unes modestes contribucions meves en l'apartat de llibres, que ha estat sempre una de les meves línies de treball.

L'any 1923, el Professor Rafael Folch Andreu presentava al Congrés de Salamanca de la "Asociación Española para el Progreso de las Ciencias", la troballa de la segona edició del *Formulari* del Nosocomi General de Barcelona, de 1749, titulat "*Synopsis Formularum...*", obra de Bonaventura Milans i Carles Vicent Rossell. El Nosocomi era l'Hospital de Santa Creu i el *Formulari* n'era el primer i únic exemplar conegut. Avui en coneixem varis més. L'any 1973 localitzàvem a la biblioteca del Col·legi de Farmacèutics de Barcelona, un exemplar, per ara únic conegut, de l'edició de 1742 del *Formulari*, 1742 a la portada i que havia de considerar-se la primera edició, obra d'Antoni Tomás, Bonaventura Milans i Carles Vicent Rossell. Vàrem presentar-lo al Congrés Internacional d'Història de la Farmàcia a París i després publicar a "Medicina & Historia" dels Laboratoris J. Uriach. Doncs bé, fa uns anys ens obsequiaren amb una fotocòpia d'un exemplar amb portada de 1741, és a dir un any abans, idèntic al de la segona edició, però de format més petit, el que demostra que aquell del Col·legi és una reedició del primer, el de 1741. El més important per a nosaltres és que al final del llibret hi figura un "*Catalogus remediorum ... que perenne extant in nostra officina parata*" (diu "*medicaminum*" la segona edició) que "exhibuit" **Hemeterius Olzina & Malet, Nosocomii Pharmacopeus**. Malauradament a la fotocòpia de l'exemplar de 1741 sembla faltar-hi la darrera o darreres pàgines.

Uns anys més tard i amb l'ajut dels col·laboradors i acadèmics Joan Esteva de Sagrera i Anna M. Carmona, localitzàvem i podíem estudiar el "*Particulares medicamentorum*" de Joan Pasqual Llobet, "*pharmacopoeum huius Hospitalis*", datat el 1677, del que tenim localitzats quatre exemplars de dues impressions diferents. Són els únics formularis publicats a l'Hospital de la Santa Creu? No ho sabem, però el que sí que sabem és que com a mínim en coneixem dos i tots dos amb reimpressions, un del segle XVII, el "*Particulares...*" de 1677 i l'altre del segle XVIII, el "*Synopsis...*", de 1741-49, i que el "*Particulares*" és el més antic a Espanya, el segon més antic citat al món i el més antic del que tenim constància de la seva existència i localització. Tot un honor pels apotecaris de l'Hospital de Santa Creu.

El Dr. Sorní ha volgut contribuir al coneixement de l'Hospital de Santa Creu, el nostre Hospital, amb el seu magnífic discurs, impagable aportació als sis-cents anys de la seva existència. L'Acadèmia li ho ha d'agrair a l'ensem que felicitar-lo per la seva incorporació a la mateixa, a la que, sens dubte, ha d'aportar la força de la seva joventut i de la seva tasca en el camp de la recerca històrica.

He dit.